

KONGL. MAJ:TS

Befallningshafvandes

i

Gefleborgs Lån

till

KONGL. MAJ:T

år 1828 afgifne

Femårs-Berättelse.

15.

STOCKHOLM, 1829.

KONGL. ORDENS-BOKTRYCKERIET,

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Gevleborgs Län till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Femårs-Berättelse.
Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS

Befallningshafvandes

i

Gefleborgs Lån

till

KONGL. MAJ:T

år 1828 afgifne

Femårs-Berättelse.

15.

STOCKHOLM, 1829.

KONGL. ORDENS-BOKTRYCKERIET,

INNEHÅLL

	Sid.
Underdånig berättelse	5.
§. 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	5.
§. 2. Innevånare.....	15.
§. 3. Näringar.....	25.
Jordbruket.....	26.
Sädesslagen.....	27.
Potatoes.....	27.
Linodlingen.....	28.
Hampa.....	30.
Humlegårdar.....	30.
Tobaks-planteringar.....	31.
Ängsskötseln.....	31.
Boskaps-skötsel.....	37.
Fårafveln.....	38.
Getter.....	39.
Hästarne.....	40.
Skogarne.....	40.
Bergshandtering.....	47.
Jernbruk i Gestrikland.....	47.
Jernbruk i Södra Helsingland.....	50.
Jernbruk i Norra Helsingland.....	50.
Fabriker, Bruk och öfrige Näringar.....	53.
Binäringar.....	55.
Handel.....	61.

§. 4. Politisk Författning.....	63.
Kammarverk.....	63.
Enskiften.....	71.
Statsbidrag.....	71.
Roteringen.....	72.
Skjutsnings-besväret.....	73.
Kronoskjutser.....	74.
Väg- och Brobyggnads- besväret.....	74.
Politie.....	75.
Sockne-Magaziner.....	78.
Fattig-försörjningen.....	79.
Undervisnings-verket.....	79.
§. 5. Städer.....	80.
Gefle.....	80.
Söderhamn.....	93.
Hudiksvall.....	101.

Tabellbilaga

Markegångs-Taxor uppå nedannämnde
Ränte-Persedlar uti Gefleborgs län för
åren 1823, 1824, 1825, 1826 och 1827

Stormächtigste Allernådigste Konung!

Till åtlydnad af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, uti Circulaire-Brefvet d. 17:de April 1821, öfverlemnas härhos i djupaste underdånighet icke allenast berättelse för de sednast framslutne fem åren, eller från och med år 1823 till och med 1827, öfver allmänna tillståndet i detta mig Nådigst anförtrodde Gesle-

borgs Län, utan äfven de anbefallde Tabellerne, tillika med fyra andre Tabeller, härstädes upprättade, äfvensom ock Markegångs-Taxorne för nämnde fem år.

Med djupaste vördnad, trohet och nit framhärdar

*Stormäktigste Allernådigste Konung!
Eder Kongl. Maj:ts*

*underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåte*

*Gesle Slott å LandsCancellie
och Contoir d. 15 Aug. 1828.*

ERIC SPARRE.

J. Ringh. J. G. Strandberg.

Underdånig berättelse om allmänna tillståndet i Gefleborgs Län för sednast framflutne fem åren, eller från år 1823, upprättad till underdånig följd af Kgl. Brefvet den 17 April 1821.

§. 1.

Lånets allmänna beskaffenhet.

Gefleborgs Högdingedöme utgöres sedan år 1810, då Herjeådalen skiljdes derifrån, för att med Jemtland förenas till ett nytt Län, af de båda Landskaperne Gestrikland och Helsingland. Dess låge är emellan $60^{\circ} 15'$ och $62^{\circ} 20'$ nordlig bredd, samt emellan $52^{\circ} 6'$ och $55^{\circ} 8'$ längd från Ferro rånad. Största bredden i vester och öster, som är i norra delen af Helsingland, är $15\frac{1}{4}$ mil. Emot söder afsmalnar landet mer och mer till dess det i sydliga delen af Gestrikland slutar nästan i en kil emellan Dalarne, Westmanland och Upland. Största längden ifrån söder till norr är $21\frac{1}{4}$ mil och kvadrat-innehållet $172\frac{1}{2}$ kvadratmil, hvaraf Gestrikland intager $57\frac{1}{2}$ och Helsingland 155 kvadratmil.

Lånet gränsar i norr till Medelpad, i vester till Stora Kopparbergs Lån och Herjeådalen, i söder till Westmanland och i öster till Bottniska Viken och Upland.

Norra gränsen emot Medelpad utgöres af en, ehuru ej betydlig, skogbevåxt höjdsträckning; gränsen emellan Herjeådalen och Ytter Hogdahls Socken bildas af de fjellryggar, som omsluta Herjeådalen och här sammantränga sig på båda sidor om Ljusne elfven. Gränserne emellan Helsingland, Dalarne och Herjeådalen sammanstöta vid en grupp af smärre sjöar, kallade Gross-Sjöarne, uti hvilka ett ibland Helsinglands betydligare vattendrag, Woxna-elfven, uppkommer; sedermera följer gränsen emot Dalarne denna ström, på en sträcka af ungefärli- gen 4 mil, hvarefter den, ehuru med åtskillige afvikningar, utgöres af en bergig landthöjd, som skiljer vattendragen i detta, och Stora Kopparbergs Lån, ifrån hvarandra, till dess den råkar Dalelven. Gränsen emot Vestmanland och Upland följer likväl icke sistnämnde flod, utan går i åtskillige krökningar, på mer och mindre afstånd ifrån högra stranden, så att ångsmarkerne på båda stränderne af de stora fjårdarne i Hedesunda och Öster Fernebo Socknar höra till Gestrikland. Gränsen går likväl sedermera öfver Elfven inpå Gestrikesidan, och följer sluteligen en oländig skogstrakt ut till hafvet vid Mar-näs bruk.

Den fysiska beskaffenheten af Lånets tvånne hufvuddelar, Gestrikland och Helsingland, är våsendteligen olika, och man kan anse Gestrikland, som en öfvergång ifrån Uplands slåttbygd till den bergiga och djerfva natur, som karakteriserar Helsingland och Norrland i allmänhet.

Någon sammanhängande bergssträckning finnes icke i Gestrikland, blott en eller annan bergklint skjuter upp ur den höjd, som skiljer landtskapets vattendrag ifrån dem, som flyta inåt Dalarne, och hvilken höjdsträckning afsätter sidogrenar inåt landet, uti hvilken de högsta af ofvannämnde bergsklinter finnas. Dessa äro, i Thorsåkers Socken: Söderåsen och Storberget, som innehåller jernmalm; i Ofvansjö: Kungsberget, och i Ugglebo: Fallåsen, Rønnåsen, Rønnbacken och Lenåsen. Detta sistnämnde berg företer i så måtto en egen märkvärdighet, att uppå dess spets, hvars höjd man någorlunda kan bedömma deraf, att Staden Gefle, på ett afstånd af mer än $3\frac{1}{2}$ mil i rak linie, kan öfver en skogig och kuperad trakt, i klart våder skönjas, är ett bondhemman belåget. Närmast husen, på öfversta klinten af berget, har hemmanet sin åker, der nedanföre ångsmarken, och underst, likasom ett bälte, skogen. Oaktadt ågornes höga låge, har aldrig missväxt derå försports, men väl hafva frostnätter stundom åstadkommit skada på sådesgrödan. Hö-afkastningen derstädes är vanligast vida större, än på något annat stäl-

le inom Socknen. Detta berg lårer likväl icke höra till Öfvergångs-bergen, så att växtligheten derpå är så mycket mera märkvärdig.

Bergen i Helsingland synas vara någorlunda rakt i sydvest löpande utgreningar ifrån Norrska fjellryggen, eller kanske rättare åro de att anse såsom smårre grenar af de fjällsträckningar, som utgå ifrån kólen och omsluta Herjeådalen. Dessa bergsträckningar, som likväl icke åro sammanhängande ryggar, åro fem till antalet, och dela landet i fyra floddalar, hvilkas vatten i ofvannämnde rigtning, eller i sydost, falla ut i Bottniska viken.

De högsta bergen åro Blacksås i Forssa Socken och Gryttjesbergen i Ljusdahls Socken, båda landkänningar för sjöfarande, Jerfsö-klack i Jerfsö Socken och Hóleberget i Regnsjö Socken, jemte flere andra af ansenlig höjd.

Stenarterne uti Lånets berg åro nästan utslutande granit och några egentliga Öfvergångsberg finnas här icke. Hållarterne omkring stränderne af Storsjön i Gestrikeland, samt i trakterne närmast omkring Gesle, hafva likväl genom Öfvergångs-formation tillkommit. Omkring Storsjön bestå dessa bergarter uti ett djupt sandstenslager, hvaraf inbyggarne i dessa trakter bryta qvarnstenar o. m. d. Vid Gesle är denna stenart splittrad i lösa block, som på ungefärligen
en

en mils långd ligga hopade på hvarandra uti en sammanhängande höjdsträckning längs efter stranden af Gasle ån och Gefle fjerden, samt synes utgåöra basen för de holmar och skår, som ligga utanför inloppet till Gefle.

Kalksten finnes ock i samma trakter, vid Storsjön i fast klyft, men i Gefle skåren i lösa block. Ön Limön, straxt utanför inloppet till Gefle, med flere smärre skår, bestå helt och hållet af öfvergångs kalk-klippor.

Dessa formationer äro likväl ojemnförligt mindre utbildade, än Sveriges mera kände, t. ex. Öland, Gottland, Westgötha-bergen, stränderne af Siljan och Storsjön i Jemtland, m. fl., och äro icke heller af någon vetenskapsman till beskaffenheten undersökte.

Af en ännu yngre bildnings-epok än desse sistnämnde bergarter, och i afseende på deras riktning af en karakter helt olik de höjdsträckningar, som formeras af granitbergen, äro de sandåsar, som, i det närmaste uti paralel riktning i norr och söder, genomlöpa landet.

Dessa sandåsar, som synas vara en produkt af jordens sista stora strid med det neptuniska elementet, hafva synbarligen bildats genom vattnets squalpning, den tid då jorden ännu var deraf öfversköld, och denna rörelse märkes tyd-

ligen på flere ställen, i likhet med planetens, hafva skett ifrån öster till vester. De hvila på den, redan till en del bildade jordytan, från hvilken de, ehuru stundom mer och stundom mindre höja sig, och bestämma icke rigtningen af vattendragen, utaf hvilka de deremot afskåras.

En af dessa åsar, som troligen är densamma, som vid Enköping framträder ur Mälaren, går vid Hedesunda Socken öfver, eller rättare, under Dal-elfven, uti hvilken den bildar en lång och smal Ö, hvaröfver landsvågen till Westmanland går. Denna Ö förminskas årligen af vattnets utskårningar, och den tid torde kanhända komma, då den, om icke försvinner, åtminstone så minskas, att denne passage öfver Elfven ej mer kan begagnas. Åsen löper sedermera genom Hedesunda, Wahlbo och Hille Socknar, uti hvilken sistnämnde Socken den försvinner i hafvet. Landsvågen, som går igenom desse Socknar, är med få afvikningar anlagd på denna ås, hvilket medför mycken låttnad vid våghållningen.

En annan af dessa åsar, hvilken lär vara en fortsättning af Badelunds-ås i Westmanland, passerar uti Fernebo Socken Dal-elfven, hvarutur den uppskjuter tvänne öar, hvilka fordom troligen sammanhängt med hvarandra, och äro ännu mer bortsköljde af vattnet än ön i Hedesunda. Öfver dessa öar, hvarpå trenne byar äro anlaggde, har äfven fordom gått landsvåg till Westmanland med ordentligt gästgifvare-håll,

men sedan fårgsunden genom vattnets utskårningar blifvit allt för breda och farliga, har denna passage upphört. Åsen löper vidare igenom Fernebo och Årsunda Socknar, går under Storsjön, uppkommer åter i Ofvansjö, igenom hvilken Socken och Ugglebo den fortsätter in i Helsingland och sträcker sig vidare uti nordlig riktning genom hela sistnämnde Landskap in i Medelpad. Under tiden har den, ibland andra mindre vattendrag, passerat sjön Bergviken och tvänne vikar af Dellsjöarne. I vestra delen af Helsingland finnas ännu flere åsar af enahanda beskaffenhet.

Det största af de till Gestrikland hörande vattendrag är Dal-elfven, som går genom en del af Öster-Fernebo och Hedesunda Socknar, hvarest den utbreder sig till tvänne vidsträckta fjerdar eller bassiner, skiljde ifrån hvarandra genom de forssar, af hvilka Gysinge bruk drifves. I Gestrikland ligger denna flod ganska högt, och vid Söderforss Bruk börjar dess egentliga stupande emot hafvet, genom oupphörliga strömdrag och forssar, af hvilka Elfkarleby-fallet är den sista. Vårflödena, som i denna Elf komma ganska sent och vanligen äro högst i medlet af Junii månad, göra ofta stor skada på de sankt ångarne och åkrarne i Öster-Fernebo och Hedesunda Socknar, och man har derföre, till förekommande af allt för stora öfversvåmningar, börjat med de öfversta och trångaste forssarnes upprensning. Som föremålet för denna

strömmrensning endast är, att förhindra vattnets alltför håftiga stigande vid vårflödena, och att påskynda dess allopp, så göras rensningarne blott på bredden af strömfåran, och ej djupare, än den yta, hvarvid man önskar bibehålla vattnet, både för vattenverkens drift och gråsväxten på ångarne, hvilka sednare påstås taga skada, då vattnet för mycket minskas. Theorien synes åtminstone ej oriktig, men huruvida någon verkan visat sig af det arbete redan blifvit nedlagt, har ännu ej kunnat med visshet utronas. Till detta företag, hvarmed ågarne af de vid Elfven liggande Bruk gjort början, har Allmogen med mycken beredvillighet lånat sitt biträde; och Eder Kongl. Maj:t Sjelf har, till arbetets bedrivande, Nådigst behagat göra ett anslag af 1000 R:dr, för att användas till upphandling af nödige Materialier. Önskeligt vore nu, att resultatet svarade emot förhoppningarne, så väl för sjelfva sakens skull, som för att ingifva Allmogen håg och uppmuntran, att förena sina krafter till större och ovanligare företag.

Det största vattendrag i Gestrikland, näst Dalelven, och som egentligen kan sägas tillhöra Landskapet, är det, som från åtskillige sjöar och strömmar i Thorsåkers och Ofvansjö Socknar samlas uti Gestriklands betydligaste sjö, Storsjön, hvilken utfaller i den å, som i nordostlig riktning, ungefär paralelt med Dalelven, rinner igenom Staden Gelle, inom hvars område den erhåller namn af Gelle ån, ut i hafvet.

Ibland de strömmar och sjöar, som Storsjön emottager, åro, af de förre, Jådran, och af de sednare Öjaren och Ottnaren, betydligast. Dernåst är det vattendrag störst, som uppkommer i Bollnås Finnmarker i Helsingland, rinner igenom Ugglebo och Hille Socknar och straxt norr om Gesle, under namn af Testebo eller A-va-ån, faller ut i hafvet.

Det mindsta af de större vattnen, är den å, som kommer ifrån Skogs Socken i Helsingland och flyter igenom Hamrånge Socken, ut i Hamrånge-fjorden. Denne så kallade fjerd, som nu är en ibland Gestriklands större insjöar, förmenas fordom, hvilket åfven benämningen fjerd gifver tillkänna, hafva varit en vik af hafvet, och åtskilliga bevis finnas, som gifva stöd åt denna tradition. Den utfaller nu genom 5:ne kanaler ut i hafvet, öfver hvars yta den obetydligt höjer sig.

Helsingland kan, i anseende till vattendragens gång, indelas i fyra stora floddalar, af hvilka tvånne förena sig in i landet. De vatten, som deri löpa, åro: 1:o *Woxna Elfven*, hvilken, såsom förr är nämndt, uppkommer emot Herjeådals-gränsen och i Bollnås Socken förrenar sig med 2:o *Ljusne Elfven*. Denne, den största af de strömmar, som egenteligen tillhöra detta Lån, och som räknas till Rikets hufvudfloder, uppkommer vid foten af det så kallade Skarsfjellet i Herjeådalen, vid Norrska gråu-

sen, rinner i S. O. genom Helsingland och utfaller vid pass $1\frac{1}{4}$ mil söder om Söderhamn, i hafvet. Under loppet utvidgar den sig på åtskillige ställen till rymligare bassiner eller sjöar, som likväl, jemnförelsevis emot vatten-massan, icke äro särdeles betydliga. De kallas Oren, Warpan, hvaruti Woxna elfven faller, Bergviken, som är störst, och sluteligen Marman. Kommunikationen på denna Elf är på flera ställen afbruten af höga och strida vattenfall, af hvilka Laforssen i Låmila är det betydligaste, och märkvärdigt derigenom, att under sjelfva fallet är en rymlig grotta, hvars ena vägg utgöres af sjelfva kaskaden. Laxen, som på en sträcka af 14 mil ifrån hafvet förmått att genom många forssar arbeta sig fram ända hit upp, stadnar här emot detta oöfvervinneliga hinder. 3:o Delvattnen. Flere strömmar, hvaribland Svåga elf är den största, utgjuta sitt vatten uti 2:ne större reservoirer. Södra och norra Dellen, hvilka åter hafva sitt utlopp uti en å, som rinner genom Forssa Socken, och i Njutånger delar sig i 2:ne grenar, af hvilka den ena utlöper i hafvet vid Iggesunds Jernbruk, och den andra vid pass en mil längre norr ut, i Idnors Socken. 4:o Bergsjövattnen, som uppkomma på gränsen af Medelpad och vid Ströms Bruk, utfalla i hafvet.

Strömrrensningar hafva de sednare åren blifvit verkställda i Woxna elf, Svåga elf i Bjuråkers Socken, samt Hoa elf och sjön Gröningen i Högdals Socken, åfvensom uti ett mindre vat-

tendrag i Rogsta och Ilsbo Socknar, hvilka alla vattendrag gjort mer och mindre skada genom öfversvåmningar. Huruvida de verkställde rensningarne måktat afhjelpa denna olågenhet, är ännu icke kändt.

§. 2.

Innevånare.

Då Rikets politiska fördelning eller indelningen i Högdingedömen i sednare tider tillkommit, och ofta undergått förändring, och då enhet i landets fysiska beskaffenhet eller innevånarnes bildning, seder och lynne, för andra, i administrativt hänseende viktigare orsaker, icke kunnat dervid annorlunda, än villkorligen tagas i betraktande, så är klart, att man lika litet kan uti det ena, som i det andra hänseendet, uppdraga någon gemensam karakteristik öfver hela Lånet. De båda hufvuddelar, hvaraf det består, måste derföre i båda fallen erhålla en särskild teckning.

Hvad ofvan anfördt är, rörande olikheten i Gestríklands och Helsinglands fysiska beskaffenhet, gäller äfven i afseende på folkets lynne och seder i båda dessa landskap, och man kan äfven i sistnämnde omständighet anse Gestríken, som en öfvergång ifrån Slåtthoens tunga, men fromma och jemna lynne, till den kraft-kånsla, liflighet och oro i karakteren, som utmärker in-

nevånaren i bergiga och kuperade trakter. För öfrigt råjer sig uti hemseder, dialekt och klåde-
drågt m. m. hos innevånarne i Gestriklands sär-
skildte Socknar en tydlig förvandtskap med de
provinser, hvartill de stöta, och hvarje Socken
har i detta afseende ifrån hvarandra våsendtligen
skiljaktiga karaktersdrag. I Hedesunda märker
man alltförvål grannskapet med Upland, i Fer-
nebo med Westmanland, i Thorsåker och Of-
vansjö med Bergslagen, och i Ugglebo och Ham-
rånge med Helsingland.

Helsingen är mindre lugn, och kanhända
svårare att styra, än Gestriken,, men detta ka-
raktensdrag, som hos ungdomen, åtminstone i vis-
sa Socknar, urartar till trotsighet och öfvermod,
och ofta utbryter i slagsmål och oroliga uppträ-
den, förvandlar sig vid en mognare ålder till he-
derskänsla och medvetande af värde i samhället,
som, i förening med gästfrihet, höflighet och red-
lighet, åro utmärkande karaktensdrag hos Hel-
singlands allmoge.

Utom de ursprungliga innevånarne, åro åf-
ven i båda Landskapen, Finnar, hvilka bebo de
allågsnare och oländigare markerne af Socknarne.
Dylika så kallade Finnmarker finnas i de allågs-
nare trakterne af Hassela, Bjuråkers, Ljusdals,
Fårila och Ofvanåkers Socknar, och bilda liksom
en kedja af nybyggen utefter Helsinglands gråns
emot Medelpad och Dalarne. En annan Finn-
mark

mark är belågen i södra delen af Bollnäs och Hanebo Socknar i Helsingland, samt norra delen af Ugglebo i Gestrikland, på Ömse sidor om gränsen emellan båda Landskapen. Finnarnes lefnadssätt och karakter har fordom varit enahanda med den nations, från hvilken de utgått, men nu mera har med sjelfva språket, som lever endast i de allra äldste gubbarnes mun och i vissa lokala benämningar, deras nationalitet nästan helt och hållet försvunnit, och fåga skillnad är i detta afseende imellan dem och deras Svenska grannar. Utseendet och deras korta, knutna växt, antyda likväl ännu deras ursprung. Bopningssättet i pörten är också afslaget, och de bestå sig nu mera, tillräckligt rymliga, och stundom vackra hus. Finnarne hafva från äldre tider varit bekanta såsom skicklige skarpskyttar, och deras vistelseort i stora skogar, der på vildjur och villebråd varit öfverflöd, har bidragit till underhållande och uppöfvande af denna färdighet.

I de fleste Socknar finnas dessutom ett eller annat hushåll af Lappar, hvilka, ehuru spridda och enstaka, envist bibehållit sitt språk och sin individualitet, och bo, likasom deras stamförvandter, uti riskojor i skogen. Råa, osnygga och till ytterlighet begifna på brånvins-supande, åro de af innevånarne ansedde såsom en sämre menniskorace, och användas af dem, endast att afdraga huden af hästar, hundar och dylika så-

kallade orena djur, hvarmed vidskepelsen förbjuder dem, att sjelfve taga befattning. Detta, jemte försäljning af korgar, hvilka deras qvinnor af trädrötter sammanflåta och dem de förstå att gifva ett nått och prydligt utscende, år, näst tiggeri, deras enda näringsfång.

I afseende på administrationen, år Lånet fördelt i trenne Fögderier, Gestriklands, Södra Helsinglands och Norra Helsinglands. Innevånarnes antal i dessa Fögderier förhåller sig, enligt Mantals- och Skattskrifning-Långderne för föregående året, på följande sätt:

Gestrikland,

med 9 Socknar och 7
Lånsmans-districter, har:

Skattskrifne 14,690.

Befriade 12,104.

————— 26,794.

Södra Helsingland,

med 14 Socknar och en
Bruks-Församling samt 9
Lånsmans-districter:

Skattskrifne 15,544.

Befriade 14,589.

————— 29,953.

Norra Helsingland,

med 19 Socknar och 13
Lånsmans-districter:

Skattskrifne 17,189.

Befriade 13,272.

————— 30,461.

—————
Transport 87,188.

Transport 37,188.

Når hårtill lägges *Stå-*
dernes folkmångd:

i Gefle	7,718.
i Söderhamn	1,502.
i Hudiksvall	1,762.

————— 10,982, så utgör

hela Lånets folkmångd tillhopa 98,170 personer.

År 1822, då den förra underdåniga Berättelsen om Lånets afgang, var folkmångden å landet 80,961 och i Ståderne 10,099 personer, eller tillhopa 91,060 själar. Således har hela folkstocken under dessa sistförflutne fem åren ökat med 7,110 själar, eller nära 8 procent.

Jemnför man härmed vidden af Lånets och dess särskildta hufvuddelar, så befinnes det, att, Ståderne oberäknade, Gestrikland hyser på hvarje qvadrat-mil öfver 714 och Helsingland öfver 447 personer, åfvensom, att, då Ståderne inräknas, Gestrikland har 920 och Helsingland 471 samt hela Lånets 540 personer på qvadrat-milen. Förhållandet med folkmångdens tillstånd i de särskildta Socknarne upplyses närmare af den i underdånighet bifogade Tabell, som utur 1827 års Mantals- och Skattskrifnings-längder är sammandragen.

Till den ansenliga tillväxt, folkmångden under de sista fem åren vunnit, hafva flere gynnande omständigheter bidragit. Utvidgade od-

lings-företag, lyckliga skördar och ett lågt pris på de nödvändigaste lifsförnödenheter, under det värdet på arbetskrafterne nästan orubbadt kvarstått vid den höjd de innehade, då spannmålen kostade mer än dubbelt emot nu, hafva för Allmogen lättat utvägarne, att bosätta sig och ingå hjonelag, hvaraf en ökad nativitet varit följden, och till mortalitetens förminskaude hafva åfven desse omständigheter samt ett i allmänhet godt helso-tillstånd bidragit. Någon hufvudsaklig verkan af Vaccinationen kan i detta afseende nu mera föga skönjas, sedan denna anstalt blifvit i Lånet allmänt vedertagen. Allmogens fördom deremot har också nästan helt och hållet upphört, och det skall såkert ej dröja länge, förr än koppypmpningen betraktas nästan såsom en religiös ceremonie, och, på detta sätt, sluteligen erhåller sitt säkraste stöd i vidskepel-sen, som hittills utgjort det hufvudsakliga hindret för dess fortgång. Allmänhetens förtroende till vaccinationen var vål i fara att rubbas af den kopp-smitta, som om sommaren 1825 visade sig, egentligen i Ståderne och på närmaste landsbygd, men den iagttagelse man dervid tillika gjorde, att endast sådane smittade, som tillförene ej varit vaccinerade, dogo, då deremot de, som haft skyddskoppor, undgingo alla menliga följder af smittan, återställde snart öfvertygelsen om vaccinationens nytta. De, som af koppsmittan genom döden afledo, voro emedlertid högst få.

I en och annan Socken af Helsingland har veneriska smittan inrotat sig och varit

svår att håfva, synnerligast i anseende till Allmogens motvilja, att i tid för Läkare eller annan upptäcka denna, i Allmogens tanke, skamliga sjukdom, till hvars botande de smittade måst intagas på det enda befintligen Lazarettet i Gefle Stad. Förlidet år täcktes Eder Kongl. Maj:ts i Nåder bifalla inrättandet af ett nytt Kurhus i Hudiksvalls Stad, hvaraf man väntar välgörande följder för orten, då Inrättningen hinner bringas i ordning.

Klimatet är i allmänhet sundt och rent. Gångbare sjukdomar äro mindre vanlige, utom vid kusten, der svåra feber-sjukdomar ej sållan yppas, och äro svåra att håfva.

Till befrämjande af en förbättrad hälsovård på landet, hafva, i anledning af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga Circulaire-Brefden 28:de December 1821, Socknemännen uti Lånets samtelige Socknar, med undantag af 3:ne i Gestrikland, frivilligt inom sig bildat så kallade Hälsovårds-Committéer, sammansatte af Kyrko-Rådet, Vaccinateurerna i Socknen samt andre för insigter i ämnet kände män, biträdde af Byfogdarne och Ordningmännen. Dessutom hafva de fleste Socknar, som äro på något afstånd ifrån Städerne belågne, anlagt Socken-Apothek af de allmännaste och mest förekommande medikamenter, hvilka af Presterskapet utdelas. Den egentelige sjukvården besörjes af 2:ne Provincial-Läkare, en boende i Gefle och en i Söderhamn. Det nit och den

skicklighet desse uti sine befattningar ådagalagt, i förening med Helsovårds-Committéernes be-
 mödanden, hafva hastigt dämpat uppkomne febrar,
 och synes redan hafva bidragit, att hafva All-
 mogens obenågenhet, att om bitråde anlita pri-
 vilegierade Läkare. Förtroendet till qvacksalvare
 skall ock i samma mån aftaga.

I afseende på bildning eftergifva detta Låns
 innevånare säkerligen icke någon annan ors i
 Riket. Må hända skulle man kunna påstå, att
 de deruti öfvertråffa Allmogen i flere af Rikets
 sydligare Landskaper. Man må likväl icke ute-
 slutande söka denna bildning i sådane kunska-
 per, som genom studier förvärfvas, ännu mindre
 uti det yttre skick i samhälls-lifvet, som landt-
 böerne i grannskapet af större Städer ofta besit-
 ta, i förening med verklig råhet till förståndet.
 Den bildning, som utgör Allmogens sanna värde,
 är en redig kannedom och en skarpsinnig omdö-
 mesförmåga uti de ämnen, som angå religionen,
 eller röra hans politiska och ekonomiska förhål-
 landen; och att detta Låns Allmoge fördelaktigt
 utmärker sig i detta afseende, kan man lätt ut-
 röna vid husförhören, i tingsrummen eller genom
 samtal i dessa ämnen, hvarvid ett klarsinnigt
 förstånd och ett fint omdöme ofta röja sig.

Att den allmänna förstånds-odlingen jemnt
 fortskrider, och äfven de förflutna fem åren gjort
 framsteg, torde ej vara ett vågadt påstående, e-
 huru någre resultat i detta afseende ej kun-

na ådagalåggas, knappast iakttagas. Den allmänna vettgirighet Allmogen visar, och dess agtning för kunskaper och insigter, åro ett tillförlitligt bevis och en säker borgen, att Allmogens själsodling jemnt framskridit och skall, om icke med hastiga, dock säkra steg, vidare framskrida.

Beklagligen är det en sanning, att samma omdöme ej kan i allmänhet fällas om sedligheten, öfver hvars aftagande på flere ställen inom Lånet med rätta klagas. De grunder, efter hvilka man vanligen gör slutsattser i detta afseende, åro likväl alltför osäkra, för att derpå bygga några resultat för det hela. Det egna omdömet förändras och blir med åren hårdare, och de allmänna rättegångshandlingarnes förteckningar öfver lagförda brott, torde icke heller lemna någon rättvis måttstock öfver sedlighetens tillstånd förr och nu, när man betänker, att tidslynnat mer och mer stråfvar att under den offentliga magtens urskiljande draga angelägenheter, som förr öfversågos eller förliktes, och att en verksammare polis deraf blifvit en följd.

Den ymnigaste källan till brott, hvilka begås, är det öfverflödiga bruket af brånvin, hvar till de föregångne årens goda skördar gifvit en ökad uppmuntran. Ifrån denna källa härflyta slagsmål, vågafrids- och hemfrids-brott, mis-sämja emellan åkta makar, barns förgripelser emot föräldrar och tjenstehjons emot husbönder, med ett ord, de fleste förbrytelser, som utgöra

föremål för Domstolarnes undersökningar. Hur långt detta onda skall hinna, innan bot erhålles deremot, torde svårligen kunna beräknas, äfvensom det botemedel uppfinnas, hvilket skall göra slut derpå. Att nu mera göra varan oåtkomlig, lårer fåfångt kunna försökas. Det torde endast vara en stigande upplysning, som skall ingifva folket afsky för denna vederstyggliga last.

Helsinge-allmogens handelsresor till Stockholm och andra orter, med sina producter, så fördelaktiga de än må vara i ekonomiskt afseende, och ehuru de onekligen bidragit, att gifva Allmogen en viss yttre hyfsning, äro dock för dess sedlighet skadliga. De ingifva smak för främmande behof till och med främmande laster, och afnöta småningom den gamla redligheten och enkelheten i seder, som utgjort Allmogens rätta karakteristik.

En erfarenhet, som tillhör tiden, och icke på det fördelaktigaste vittnar om dess anda, är nemligen den, att den husfaderliga myndighetens band, som hittills utgjort det starkaste stödet för ungdomens och tjenstefolkets sedlighet, synbarligen allt mer och mer lossna. Sjelfsvåldet hos drångarne har nu, i synnerhet i vissa Socknar af Helsingland, stigit till den höjd, att knappt någon dräng synes i husbondens arbete eller ens i hans hus ifrån Lördags middagen ända till Tisdags morgonen och stundom längre. Tiden der-

deremellan upptages af besök hos ungdom af andra könet och kringvandringar i byggheden, hvarunder flerchanda oordentligheter utöfvas. Denna osed har redan vunnit helgden af en lands- sed, och ingen husbonde vågar sätta sig deremot, af fruktan att blifva utan tjenstehjon, hvarpå i allmänhet år brist.

Drånglönerne äro ganska dryga och uppgå med penningar och persedlar vanligen till omkring 75 R:dr R. G. S., till och med derutöfver, om drångarne besitta någon särdeles konstfärdighet i slöjder. Det händer dessutom inom Socknar af Lånet, att tjenste-drången vid stadslandet betingar sig den rättighet, att antingen sjelf föra, eller ock låta föra något lass af Lånets producter till fremmande orter.

På daglönare är i allmänhet god tillgång, hvilket kan anses såsom en följd af de goda åren och den derigenom beredde lättheten, att bosätta sig. Priset på ett karldagsverke, med egen kost, är i Gestrikland 24 sk. Banco och i Helsingland något mera. Qvinnodagsverken betalas med $\frac{1}{3}$:del mindre.

§. 3.

Nåringar.

I ett land af den olika naturliga beskaffenhet, som detta Lån, der uppbrukade slätter, bör-

diga betesmarker, vidsträckta skogar och berg, ibland hvilka åtskillige hysa malmarter, omväxla med hvarandra, som genomskåras af starka vattendrag och som med en lång kust stöter till hafvet, är klart, att näringslifvet ej kan uteslutande rigta sina ansträngningar åt ett enda håll, eller öfver hela Lånet vara af enahanda beskaffenhet. Åkerbruk, Boskapskötsel, Bergsbruk och Fiske, samt förädling och afyttring af ortens åtskillige produkter, utgöra, i olika förhållande, allt efter Socknarnes olika läge och beskaffenhet, föremål för inbyggarnes närings-omtanka. Jemnför man vårdena af de producter, hvarje af de olika närings-grenarne frambringa, så intager likväl ostridigt *Jordbruket* främsta rummet. Den jord, som frambringar såd, består dels i öppen åker, dels i plogland, nyttjade i circulations-bruk. Gestrikland har de största vidderne af öppen åker. Långre mot norr begagnas mera circulations-bruket. Brukningssättet af den öppna åkern varierar äfven med klimatet och jordmånen. Ut i de fleste Socknar af Gestrikland följes Upländningens method, att indela åkern i 2:ne gårdar, af hvilka det ena besådes, det andra hvilat och uppköres, eller, som det heter, ligger i träde. I andre Socknar trådes jorden ett år, det andra besås den med starkare sådesslag och det tredje med svagare eller stundom med rosvor, hampa eller potatoes. I de fleste Socknar af Helsingland trådes jorden blott hvar fjärde år och besådes de öfriga trenne. Ploglanden, el-

ler, som de i Helsingland kallas, *svaljorden*, brukas på det sätt, att jorden emot hösten plöjes, gödslas och tillredes, hvarest den besås, stundom samma år, med råg, men ännu oftare det påföljande året, med korn, hafra och bland-såd, hvarest jorden igenlägges till gråsvall och i de följande fyra eller fem åren nyttjas till ång. I Helsingland begagnas sådan jord förnämligast till linsåde.

Sådeslagen äro höst-råg, korn, hafre, bland-såd och ärter. Hvete sås obetydligt och endast i Gestrikland. I sistnämnde Landskap är rågen förnämligast sådeslaget och utgör något mer än hälften af hela utsådet. I Helsingland är korn hufvudsådet och bruket af råg aftager, ju längre man kommer mot norr.

Odlingen af *potatoes* har öfver hela Lånet ansevärt tilltagit och denne växt är i synnerhet för det fattigare folket ett hufvudsakligt födo-ämne. Ej allenast hvarje bondgård, utan äfven hvarje utanvids-stuga, är, der jordmånen ej lagt oundvikliga hinder i vägen, omgifven af en liten *potatoes*-tåppa. Ehuru dessa tåppor, der tillika några få af de allmännaste trädgårds-växter finnas, vanligtvis utgöra hela trädgårds-odlingen å landet, ser man dock vid en del bondgårdar något vidlyftigare anläggningar af detta slag, hvarest fruktträd samt bårbuskar tillika odlas. I allmänhet kan man antaga, att sinne för trädgårds-odling, som åtminstone har den

fördelen, att gifva åt bondstugorne ett snyggt och trefligt utseende, i sednare tider tilltagit. Såsom bevis, att klimatet öfver allt i Lånet icke kan, i afseende på växtligheten, anses för hårdt, må anföras, att, åtminstone i Gestrikland, sparris växer på kall jord samt planteringar af den Engelska röda krusbårs-busken, håstkastanier, flere species af popplar och afvenbok lyckats, utan att desse växter synts lida af våra vintrar. Uti Gestriklands skogar har man här och der träffat Idegranen vildt växande och på den så kallade Brobänken, eller hamnbyggnaden i Gesle, finnas åtskillige blommor och örter, hvilka icke tillhåra Sveriges Flora, utan troligen uppkommit af frön, som uti den af Fartygen medhafde barlast blifvit hitförde ifrån England och sydligare Europeiska länder.

Gestrikland kan äfven, i växt-geografiskt hänseende, betraktas som ett grånsland, ofvanom hvilket den nordiska naturen på vegetationen börjar att märkbart yttra sina verkningar. Eken växer ännu vildt vid Oslåttforss Bruk i Hille Socken, något öfver en mil norr om Gesle, och uthårdar troligen på detta ställe den sista kampen emot klimatet.

Linodlingen uti Helsingland, i synnerhet norra osh vestra delarne deraf, utgör hufvudsakliga föremålet för inbyggarnes näringsomtanke, samt nästan enda källan till kontante inkomster, hvarmed allmänna onera bestridas. Enligt de upp-

gifter Kronobetjeningen meddelat, uppgår mängden af det lin, som årligen afyttras, sannolikt till 11,000 L:pd. Utom dess förådlas linet inom landet dels till garn och dels till våfnader, i synnerhet gröfre fodervåf, eller så kallad Helsingebuldan, hvartill linblånorne användas. Efter sannolika beräkningar, torde här af årligen försäljas emellan 55 å 40,000 hårfvor finare och gröfre garn samt vid pass två millioner alnar våfnader af åtskillige slag, likväl mest af ofvan nämnde gröfre sorter. Oagtadt linodlingen således nått en ansenlig höjd, kan man likväl icke påstå, att den blifvit högst uppdrifven. Produktionen motsvarar endast afsättningen, hvilken händanefter ej torde komma att förökas, sedan andre landskapers närings omtanke i sednare tider äfven blifvit rigtad åt detta håll.

Linets röttes allmänt i vatten, hvaraf en finare och hvitare tåg erhålles. Detta rötningssätt, som nu allmänt är erkänt för bättre än jordrötning, är likväl kinkigt och fordrar mycken vana vid behandlingen, emedan blott en dag för mycket eller för litet kan medföra ganska skadliga följder. Någon viss tid kan icke bestämmas för linets qvarliggande i vattnet, utan sådant ankommer på flera omständigheter, såsom linets finhet, vattnets och temperaturens beskaffenhet m. m.

Till linets vidare beredning nyttjas trådhammare eller så kallad *bokare*, hvarmed skalet el-

ler agnen krossas, och denna afskiljes sedermera ifrån tågen genom så kallade skäcktor. Dessa inrättningar drifvas nästan öfver allt, och så vidt locala omständigheter medgifva, med vatten, hvarigenom ansenlig arbetskraft besparas. Skäcktan, som för hand endast består uti ett kort och bredt instrument eller ett slags trådsvärd, göres, då den drifves med vatten, i form af ett hjul, med flere radier eller vingar, vände med den skarpa kanten emot vinden. Oagtadt den större enkelhet Helsingens sålunda iagttagar vid linberedningen, anses dock Helsingelinet vara bättre ansadt, än som i andra landskaper sker med långt vidlyftigare verktyg.

Uti linberedningen, äfvensom i spinning och väfning, deltager mankónet af allmogen ofta med kvinnorne. Några förbättringar i spinnräckarnes och väfstolarnes konstruktion hafva vetterligen ej blifvit införda, utan dessa handteringar bedrifves nu för tiden på samma sätt, som förfädren gjort.

Odlingen af *hampa* är högst inskränkt och motsvarar icke en gång ortens obetydliga konsumtion. Lånets HushållningsSällskap har emedlertid utfäst belöning för vidsträcktare odling häraf. Troligen vinnes likväl icke ändamålet dermed, helst, efter hvad man vill veta, hampan för mycket utmånglar jorden.

Små *Humlegårdar* äro nästan vid hvarje bondgård anlagde, hvilka afkasta humla till hus-

behof och åfven något, ehuru obetydligt, till af-salu.

Tobaks-planteringar finnas icke. Likväl ser man vid en och annan stuga några tobaksplan-tor uppdrifvas, hvilka allmogen sjelf, så godt den kan, bereder till egen förbrukning.

Ångsskötseln, som alltid bör utgöra grunden för ett väl ordnad t åkerbruk, står i detta Lån uti tåmmeligen jemnt förhållande till denna nå-ring. Ångsmarkerne åro dels naturliga, belågne vid vattendragen, af hvars öfversvåmningar, vårtiden, de gödas och göras fruktbårande, dels artificielle, eller så kallade vret- eller svalland, som i circulations-bruk begagnas till produktion af både såd och gråsvåxten. De naturliga ång-garnes skötsel år i allmånhet mycket vanvårdad. All omsorg i detta afseende inskrånker sig nåstan endast till deras inhågnande, och bort-röjning af skog och buskar, hvilket till och med ofta försummas. Gråsvåxten år derföre i all-månhet svag och de fodervåxter, som på dessa ångsmarker frambringas, magra och dåliga. Det bästa hõslaget år tuf- eller ångs-tåtel, som växer vid strånderne på hõgre jordmån, samt frå-ken, hvilken växer i sjelfva vattnet och år ett, ehuru svagt, likväl för boskapen mycket begår-ligt foder. De öfrige grås-lagen bestå mest i starrvåxter, som af den betande boskapen till och med undflys, men i ladugården måste för-tåras. Då detta foder likväl under vintermåna-

derne utgör, jemte halm, boskapens egentliga och nästan enda föda, emedan de bättre på circulations-jorden uppdragne växterne sparas åt hästarne, så har man lått att förklara, hvarföre ladugårdarne, i förhållande till boskapens antal, lemna en så högst ringa afkastning, och hvarföre kreaturs-racerne urartat.

Om circulations-jordens bruk till sådesproduktion är förr taladt. Såsom ångsmark betraktad, drager man mindre nytta deraf, än som kunde ske med ett omsorgsfullare brukningssätt, hvilket bäst synes vid jemnförelse med Stadsboernes jord, som ofta gifver inemot dubbelt högre afkastning. Brist på tillräcklig gödsel är emedlertid en ibland de väsendtligaste orsakerna härtill. De förståndigare af Allmogen hafvadföre varit betänkte, att, genom artificiella gödnings-ämnen, såsom murjord, spånmylla o. d., hvilka ämnen, dels blandade med spillningen och dels upplagde i särskildte högar, der lemnas några år att hopbrinna, söka fylla denna brist. Den upplöjda torfven innehåller äfven gödningsämne de första åren, då den öfvergår till förruttnelse, hvarföre den får namn af plogröta. Kalk torde såsom gödningsämne icke vara försökt, men vål boskaps-urin, hvilket för förträffligt lyckats. I de orter, der saltpetter-tillverkning ej kan med fördel drifvas, vore detta gödningsämne i synnerhet af vigt, att begagna.

Bru-

Bruket, att vid sådessådd åfven så gråsfrön, är öfver allt kändt, men af allmogen föga begagnadt, hvarföre ock första årets gråsgröda vanligen är ojemn, emedan gråsroten då ännu ej hunnit valla sig. Det gråsslåg, som till utsåde merendels begagnas, är Thimotei, som ganska väl uthårdar klimatet, men bibehåller sig ej sjelft, utan går småningom ut och lemnar rum för andra inhemska gråsslåg. Efter Ståndspersonernes exempel har allmogen åfven börjat, att på nya moss-odlingar begagna så kallad flåhackning och torfbränning, men värdet af denna jordbruksmethod är på långt när icke allmänt erkändt. Erfarenheten har visserligen ådagalagt, att första skörden af såd och första årets gråsgröda blifva ymnige, men om methoden kan i längden fortsättas, utan att förstöra gråsvåxten, torde vara tvifvelaktigt, och allmogens farhåga i detta afseende är såkert icke ogrundad; åtminstone bör en ytterlig försigtighet och sparsamhet vid förnyade torfbränningar användas. Det är emidlertid otvifvelaktigt denna method, som Sverige hufvudsakligen har att tacka för de vidsträckta mossodlingar, som under de sednare åren blifvit verkställda. Dessa torfbränningar hafva vid åtskillige tillfällen förorsakat skogseldar, som icke, utan betydligare uppbådad mansstyrka, kunnat håmmas, hvilket åfven bidragit att ingifva allmogen en viss motvilja deremot.

Att detta Låns innebyggare, under de sista 5 åren, icke åsidosatt odlingen af deras jord, sy-

nes af de oppgifter Krono-betjeningen derom samlat och hvilkas resultater årligen blifvit i underdånighet framlagde.

Enligt dessa oppgifter, skulle år 1823 blifvit odlade, i Gestrikland vid pass 100 Tunneland, Södra Helsingland 175 och i Norra 100 Tunneland; år 1824, i Gestrikland 55 och i Norra Helsingland 91 Tunneland; deremot har i Södra Helsingland Krono-betjeningen ej kunnat samla någon underrättelse om odlings-beloppet, som de sjelfve ansett tillförlitlig, hvarföre någon oppgift i detta afseende icke heller blifvit för detta år meddelad. Likväl har Krono-betjeningen intygat, att betydliga odlingar åfven detta år blifvit verkstälde. År 1825 skulle nyodlingar blifvit upptagne i Gestrikland till $11\frac{1}{2}$ Tunneland, i Södra Helsingland till 70 och i Norra Helsingland till 91 Tunneland; deremot hafva för år 1826 några oppgifter icke inkommit, icke heller för år 1827, utom hvad som rörer Norra Helsingland, hvarest 96 Tunneland skola blifvit odlade.

Den enda källa Kronobetjeningen åger för samlande af dessa underrättelser, äro vederbörandes egne, i Socknestämmorne meddelde, oppgifter. När man då känner allmogens vanliga, stundom ock ifrån vidskepelse härrörande obemågenhet, att låta sine tillgångar komma till andras kännedom och dess fruktan för en högre beskattning, har man lätt förklaradt, hvarföre

alla underrättelser om beloppet af verkställda odlingar måste blifva högst ofullständiga och alltid ringare än verkliga förhållandet.

På dessa grunder lårer man ej öfverdrifvet kunna sluta, att årligen öfver hela Lånet emellan 2 à 300 tunneland blifvit odlade, eller för 5 år tillsammans, 1000 à 1500 tunneland, utom hvad som af Staden Gefles innevånare blifvit på Stadens donations-jord odladt, hvilket, för dessa 5 åren tillhopa, torde utgöra omkring 50 à 75 tunneland.

Att uti detta Lån, som är uppfyllt af vidlyftiga skogar, kårr och vattendrag, måste finnas vidsträckt odlings-lågenheter, är klart. Oaktadt måss-odlingarne, på sätt ofvan är visadt, årligen tilltaga, torde likväl många år förbigå, innan de stora måssarnes uppodling med alfvar kan företagas.

Tillhåra de en enda person, så saknar denne merendels förmåga dertill. Tillhåra de åter flere, hvilket naturligtvis oflast är händelsen, så fordras, till ett större gemensamt företag, en öfverensstämmelse i tankar och beslut, som sål-lan intråffar.

Af allmogens bruk, att, i stället för utlös-sen med penningar af yngre syskons arfslotter, belöna dem med jordågor, hafva lyckliga föl-jer för jordens odling uppkommit, på de stål-

len, der öfverlåtelserne skett af utmark, men motsatta följer åter på de orter, der odlade lågenheter upplåtits, hvilket sednare ofta nog intråffat. Besittningen af dessa ågor, eller som de kallas, fördels- eller undantags-jordar, har merendels varit i egen och barns, stundom ock barnabarns lifstid, och de hafva vanligen icke förr återfallit till hemmanet, än ett sednare dödsfall föranledt till nya undantag. Fördelsmånens egen obenågenhet, att afflytta ifrån byarne och företaga nya odlingar, har visserligen varit förnåmsta orsaken till omsformåldte missbruk, att upplåta den goda jorden, men jordågarernes fruktan för tillgrepp å skogen af aflågsne boende torpare, har åfven bidragit dertill.

Genom Eder Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning af den 19 December förlidet år, har en gråns blifvit satt för ett sådant missbruk, samt nya utvägar för odlings-lågenheter begagnande beredde, och allmogen väntar, af denne Eder Kongl. Maj:ts visa och Nådiga anstalt, de lyckligaste fölider för jordbrukets förkofran.

Jordmånen är väsendtligen olika efter landets naturliga beskaffenhet. Efter flod-dalarne och vatten-dragen består den merendels af lera, lertylla och mergel, och är tämmeligen bördig; längre upp emot höjderne består den af gröfre sandjord och sandtylla samt klappersten. Sandåsarne innehålla fin sand, blandad med klapper,

och måssarne hafva vanligen till underbådd sten och grof sand, mera sällan lera och mergel.

Boskaps-skötsel idkas hufvudsakligen till eget behof i sammanhang med jordbruket, men äfven i någre Socknar af Norra Helsingland såsom hufvudnäring.

I Gestrikland, hvarest åkervidden är större i förhållande till ångsmarken, betet mindre tillräckligt och folkmängden starkare, är boskaps-skötselns afkastning mindre betydlig och råcker, oberåknadt den qvantitet fårskt smör och något ost, som försäljes i Gefle, endast till egen konsumtion. I Ytter Hogdahls Socken i Norra Helsingland, belågen på gränsen emot Herjeådalen, lemnar den största ladugårds-afkastning, hvilken är Socknens egentliga näringsfång.

Enligt Kronobetjeningens uppgift, har, under loppet af de sist förflutne 5 åren, ifrån Norra Helsingland, och förnämligast ifrån Ytter Hogdahls och Fårila Socknar, per medium försålts omkring 2,660 L:pd smör årligen, men detta belopp är troligen något för lågt.

I Södra Fögderiet är afkastningen vida mindre betydlig, ehuru äfven derifrån smör afsättes. Beloppet af den förtjenst, som ladugårds-skötseln i öfrigt kan inbringa genom försäljning af ludar och skinn, talg m. m., är icke utränt,

men torde icke vara obetydlig i de Socknar, der denna nåring mest drifves.

Nåstan öfverallt i Lånet har allmogen sine så kallade Fåbodas eller, som de i Helsingland benämnes, *bolund*, der kreaturen vistas större delen af Sommaren, för att begagna betet på de allågsnare skogarne. Uti dessa Fåbode-ställen, hvilka flerstädes äro belågne 1 å 2 mil och derut öfver ifrån hemmet, vistas en del af hushållet, och sysselsätter sig med beredning af smör och ost.

Stallfodring brukas ingenstädes och är för allmogen till och med till namnet okänd.

Boskaps-racen är liten och svag; en följd af allmogens bruk, att lägga sig till flere kreatur, än som kunna väl vinterfödås. Detta bruk hårrör ifrån den allmänna villfarelsen, att en större mängd kreatur skall medföra en större afkastning. Boskapen i Norra Helsingland är af samma race som i Herjedalen, liten, kullig och merendels hvit eller skäckig till färgen. Denne race, som, i förhållande till storleken och födan, mjölkar väl, synes utsprida sig mer och mer öfver hela Lånet. På Herrgårdarne och hos Ståndspersonerne finnas kreatur af större race, vanligen röda till färgen, hvilka härstamma söder ifrån.

Fårafveln är i allmänhet vanvårdad och racen dålig, mestadels af den Svenska grof-ullige.

Får af Isländsk race finnas på åtskillige ställen, såsom vid Högbo Bruk i Gestrikland, och åfven i en och annan Socken af Norra Helsingland, dit sådane får blifvit genom Helsing-Landtmanna-Sällskapets försorg anskaffade ifrån Stuguns Schäferi i Jemtland. De påräknade följderne af denna anstalt torde dock uteblifva, då nödig omsorg icke iagttages, att bibehålla racen oblandad. Allmogen har öfver allt, ehuru i långt mindre antal, svarta får, hvilkas skinn nyttjas till foderverk. När denna får-race blandas med den hvita, hvilket så mycket lättare intråffar, som man aldrig tänkt på att skilja dem ifrån hvarandra, uppkommer deraf en gråaktig, brokig och högst ful blandning. Spanska får finnas på få ställen, och synas icke heller passande för orten. Utom dess anser allmogen i Helsingland fårskötseln mindre båtande, ur det skål, att, genom fårens vandringar i de tätta skogarne, mycken ull går förlorad. De sakna ock här det korrta och torra bete, som för dessa djur är så begårligt.

Getter finnas öfverallt, utom i vissa byar och socknar, der innevånarne frivilligt öfverenskommit, att förslå dessa okynniga och skogödande djur. För det fattigare folket är likväl getten ett högst nyttigt husdjur. Belåten med knapp och dålig vinterföda, till det mesta bestående af tallris, försör hon hushållet med erforderlig mjölk. Der getter hållas i större mängd, tillverkas af deras mjölk en slags ost, hvilken är mycket vålsmakande.

Hästarne äro i Helsingland vackra, starka och hårdiga, och utgöra ibland husdjuren hufvudsåremålet för bondens omsorger. Racen härstammar ifrån Norrige, men är något mindre än de infödda Norska hästarne. I Gestrikland äro hästarne ännu mindre, och i alla afseenden sämre. Till racernes förädling äro ej någre anstalter vidtagne.

Skogarne äro dels Kronan tillhörige, så kallade allmänningar, dels private hemmans-skogar.

Till följe af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga kungörelse den 4 Februari 1811, hafva undersökningar blifvit hållne, angående Krono-allmännin-garnes behöflighet för driften af de i Lånet va-rande Bruk och Bergverk; och hafva angående Gestriklands Krono-skogar resultatene deraf blifvit, att sedan sexton å de södra och med-lersta allmänningarne belägne skoglöse hemman, eller till hemman skattlagde Torp, blifvit försed-de med erfoderligt skogs-anslag, hvarå skattlägg-ning äfven skett, ehuru Kongl. Kammar-Collegii fastställelse ännu ej blifvit derå meddelt, så haf-va Kongl. Kammar- och Bergs-Collegierne, ge-nom särskildte Utslag, som af Eder Kongl. Maj:t blifvit i Näder fastställde, bibehållit Bruks-ågarne vid det öfriga af desse skogar, med undantag endast af 82½ Tunneland, 7 kappland af allmänningen i Ofvansjö Socken. Desse 82½ Tunneland, 7 kappland hafva åter på det sätt blif-

blifvit disponerade, att ett å allmanningen belåget Torp erhållit skogsanslag, som tillhopa med Torpets inågor utgör 382 Tunmland, 25 Kappland, hvarefter återstoden 441 Tunmland, 14 Kappland, till underdånigste följd af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 4 September 1822, blifvit fördeladt i 4 lotter, för att genom försäljning till enskilde upplåtas.

Hvad som af allmanningarne blifvit Bruken tillerkändt, kommer att af dem till Skatte inlösas, sedan allmanningarne först blifvit till hemman indelte och skattlagde, hvilket redan till största delen är verkställdt, äfvensom skattläggningens-instrumenterne äro till Kongl. Kammar-Collegium insände. Beträffande särskildt Ugglebo Sockens allmanning, så har, sedan Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, efter derom väckt fråga, genom särskildte beslut, som likväl för närvarande bero på Kongl. Kammar-Collegii pröfning, tillerkänt åtskillige nybyggare stubbe- och röjsel-rätt å deras innehafvande uppodlingar och lågenheter, det öfriga blifvit emot recognition tillerkänt Ugglebo-Verken och Viksjö Bruk i Hamrånge Socken, samt kommer att undergå vederbörlig skattläggning.

Den så kallade Wittersjö allmanning i Hamrånge Socken har af Wifors Bruk varit begagnad, men sedan Bruksågaren densamma sig afsagt, är anstalt fogad om dess upplåtelse till nybyggen.

Hvad allmännings-skogarne i Helsingland angår, så är om ägande-rätten till de flesta, såsom Söderala, Mo, Hanebo, Bollnås och Norrala Socknars allmänningar, tvist väckt emellan Socknemännen och Kongl. Maj:t och Kronan. Dessa tvister, som vid de lägre instantierne blifvit afdömda, låra för närvarande bero på Kongl. Svea Hofrätt, under hvars pröfning och afgörande rättegångarne blifvit dragne.

Allmänningarne i Ofvanåkers och Bjuråkers Socknar äro, sedan Woxna Bruk afsagt sig den förstnämnda, hvilken tillförene varit emot recognition af Bruket begagnad, upplätne till nybyggen, och hafva redan omkring 50 ansöknningar om nybyggens anläggande å Ofvanåkers allmanning blifvit till Lånsstyrelsen ingifne. På Bjuråkers allmanning hafva desse anläggningar haft mindre framgång, i anseende till markens sterillare beskaffenhet, så att å hela denne allmanning, af 22,000 Tunnlunds vidd, ännu icke mer än 8 nybyggen blifvit anlagde, hvaraf 7 äro skattlagde.

Enångers och Njutångers allmänningar äro för Långvinds och Iggesunds Bruk anslagne och till hemmantal skattlagde, samt skattläggning-instrumenterne till Kongl. Kammar-Collegium insände.

Om de öfriga i Helsingland varande allmännings-skogars afvittring är anstalt fogad, och det-

ta arbete torde snart blifva fulländadt. Affattningen och delningen af Ljusdahls, Fårila och Hogdahls allmånningar har likväl ej ännu kunnat företagas, emedan Socknemånnen, som skola bestå kostnaden för denna förrättning, anses icke åga tillgångar dertill.

Eder Kongl. Maj:ts tacktes här af i Nåder inhämta, hurusom regleringen med Kronoskogarne oafbrutet fortgått och snart torde bringas till ett önskad slut, hvars välgörande följder, både i afseende på hushållningen med desse skogar och deras framtida uppodling, ofelbart komma att motsvara Eder Kongl. Maj:ts visa och Nådiga afsigter.

De enskildte hemmans-skogarne äro öfverallt i Gestrikland delade och på de flesta ställen storskiftade. Skogen har ock i detta Landskap redan fått det värde, att hemmans-ågarne, gemenskapligen straxt vid hvarje hemmans klyfning, begåra Landtmätare-remiss till skogsdelning. I Helsingland har denna omtänka ännu ej blifvit allmän, ty flera Socknar finnas, till och med ått hafssidan, der skogen mest ålites, uti hvilka skogarne ännu nyttjas i samfåldt ågo. Verkan af skogsdelningarne, i afseende på skogshushållningen, är ganska märkbar, ty i de Socknar, der en sådan delning icke föregått, är misshushållningen långt större än i de andra.

Någon egentlig omtänka om skogarnas vård synes likväl ännu icke vunnit insteg hos detta

Låns innevånare, utan skogsproducternes värde är den enda regel, hvarefter denna angelågenhet behandlas. Till verkelig lycka för skogarne, har priset utomlands å trådvaror nu fallit till den grad, att all skeppning deraf nästan upphört. Skogarne torde ock behöfva denna hvila efter det starka tillitande de föregående årens goda conjuncter med trådvaruhandeln medförde.

Någon viss method vid fällningen brukas icke, utan trådet tages der det finnes, utan afseende på återväxt.

Tillgången å skog är i Helsingland i allmänhet tillräcklig, och i de inre Socknarne utöfver behovet. Vid hafskusten åter är den, genom misshushållning och starka hyggen, snarare svag. I Gestrikland är skogstillgången ännu knappare, och för många hemman otillräcklig, dels emedan skogsrymderne här äro mindre och dels i anseende till handeln på Gelle och Bergverkens betydliga konsumtion.

Svedjande brukas, tyvärr, åfven i detta Lån, dock mindre, än i flere af Rikets Sydligare Landskaper. Svedjandet torde ock här vara mera skadligt än annorstådes, i anseende till jordmånens dels sandiga, dels steniga och grunda beskaffenhet. Återväxten är ock af dessa orsaker ganska sen.

Stångselsättet är det vanliga med gårdsgårdar. Stenhånader finnas ej annorstådes, än

der öfverflödigt sten blifvit ifrån ågorne upptagen och dertill anvånd.

Allmogens hus och byggnader kunna med skål kallas skogödade, likväl mindre för storleken, än det gamla olåmpliga byggnadssättet, som till det mesta ännu bibehålles. Husen byggas vanligen i stora, så kallade långor, med endast ett rum på bredden, och sjelfva gårdsplanen är en fyrkant, som omslutas af alla åbyggnaderne. Den egentliga Mangården utgör vanligen en sida af denna fyrkant och innehåller merendels 3 rum, hvardagsstugan, en liten kammare och helgedagsstugan. En särskild byggnad upptages af brygghuset, som stundom är försedt med en kammare, men som desse byggnader icke äro tillräckliga för hushållet, så äro dessutom kamrar, oftast enstaka, byggde, den ena vid den andra. Samma förhållande är äfven med Ladugårds- och uthusen. Stallet, Fåhuset, Fårhuset och Foderhusen, jemte en mängd lider, äro alla särskildt ifrån hvarandra uppförde, långa och smala byggnader. Ibland detta öfverflöd af hus märker man likväl aldrig något till förvarande af gödseln, som, till vanprydning för byn, vanligen ligger i stora högar, tätt intill vågen.

När man besinnar, att alla dessa byggnader hafva hvardera fyra väggar, med långa knutar, särskildte höga tak, laggde af bråder eller kafvelvirke, med bakar och näfver derunder, och att eldrummen äro så dåligt ombonade, att en nästan ständig brasa måste underhållas, för att

gifva någon värme, så kan man lätt föreställa sig, hvilken mängd af byggnadsvirke skall dertill åtgå, och hvilken myckenhet ved skall brännas, för att gifva en knapp värme.

Om bonden, i stället för dessa många och planlösa byggnader, uppförde en enda väl inredd mangårdsbyggnad och en eller två uthusbyggnader med foderskullar, så skulle hälften af allt det virke, som nu användes, vara dertill tillräckligt.

Allmogen har visserligen börjat att afvika ifrån det gamla byggnadssättet, åtminstone hvad angår mangårdshusen, som på flera ställen uppföras till tvenne våningars höjd, men de gamla bristerne i inredningen äro likväl till stor del bibehållne, och dessa hus bära mindre ofta vittnesbörd om ägarens sinne för snygghet och bekvämlighet, än begår att lysa framför sina likar.

Man torde likväl böra hoppas, att dessa förändringar i allmogens byggnadssätt endast äro en öfvergång till bättre insigter deruti, och att hvad som nu är en verkan af skryt eller hårmningsbegär, skall, likasom många andra missbruk, med tiden utveckla välgörande följder.

Såsom i underdånighet är nämndt, brukar allmogen vauligen, till tak på sine hus, bråder eller nåfver med kafvelvirke. Halmtak brukas icke och torftak gemenligen ej på andra hus än badstufvor o. d. Taktegel börjar mer och mer be-

gagnas; men torde för dyrhetens skull ej blifva allmänt, förr än allmogen lärt sig att sjelf förfärdiga åfven Taktegel, likasom den nu, der tillgång till tjenliga rudimaterier finnas, sjelf bränner murtegel.

Bergshandtering är, näst jordbruket, Lånets, särdeles Gestriklands, hufvudnäring, hvilket synes af den mängd Masugnar, Bruk och Bergsmanshamrar, som der finnas. Malmtillgångarne äro likväl till obetydlig del inhemska, utan hemtas dels från Stora Kopparbergs Län, dels från Dannmora, dels från Utön och andra malmbrott i Stockholms Läns Skårgård. De enda Jerngrufvor i Lånets, som för närvarande bearbetas, äro Stollgrufvan, Nyångs, Göste, Myggbo och Sänkmoss Jerngrufvor, alla belågne i Thorsåkers Socken i Gestrikland, samt Woxna grufva i Helsingland, men alla desse lemna en ringhaltig Malm och äro föga lönande. Försök med malmbrytning hafva på flere andra ställen blifvit gjorda, men måst öfvergifvas. För några år sedan upptogs, af Strömbacka Bruks ågare, en i Bjuråkers Socken befintlig, ödelagd Jerngrufva, men den är nu åter nedlagd, sedan malmen befunnits otjenlig.

Brytningar af andra metaller finnas icke i Lånets. Los Cobolt-grufva i Fårila Socken blef år 1821 ur ödesmål upptagen, men är nu åter öfvergifven.

Jernbruk äro:

I Gestrikland

och Öster Fernebo Socken; *Gysinge*, med mas-

ugn, 2 stångjerns-hamrar med 4 hårdar, samt en slagghytta, 2 knipphamrar och 4 spikhamrar. *Grönzinka* med en masugn och 5 stångjerns-hamrar med 6 hårdar; i Thorsåkers Socken: *Gammelstilla*, med Skommarhytte masugn, en stångjerns-hammare och 2 hårdar; *Hofors* med en masugn, en stångjerns-hammare med 2 hårdar och tvenne spikhamrar, samt dessutom *Edske* och *Kratte* masugnar, den förra hörande under Högbo, den sednare under Hammarby Bruk; i Ofvansjö Socken: *Hammarby* med masugn, 2 stångjerns-hamrar med 4 hårdar, samt tvenne spikhamrar; *Uhrforss* med *Åttersta* masugn, hvaruti hyttebruk jemväl drifves till hälften för Bergsmåns räkning, och 2 stångjerns-hamrar med trenne hårdar; *Högbo* med 2 stångjerns-hamrar samt 4 hårdar; i Wahlbo Socken: *Forssbacka* med en masugn, 4 stångjerns-hamrar, med 7 hårdar, 2 knipp-hamrar, 4 spikhamrar och en Stålugn; *Mackmyra* med *Wahlbo* masugn, en stångjerns-hammare med tvenne hårdar samt 5 spikhamrar; *Tolfforss* med 2 stångjernshamrar och 4 hårdar, samt egen tackjernsblåsning i Stora Kopparbergs Lån; i Hille Socken: *Oslåttforss* med 2 stångjernshamrar och 4 hårdar, samt en knipp-hammare och trenne spikhamrar; *Hilleviks* masugn, hörande under Hargs Bruk i Roslagen; i Hamrånge Socken: *Wiforss* med 2 stångjernshamrar och 4 hårdar, en knipp-hammare och 2 spikhamrar; *Axmar*, med masugn, 2 stångjernshamrar med 4 hårdar, en knipp-hammare och 2 spikhamrar; *Wiksjö*, med 2 stångjernshamrar och 4 hårdar samt 2 knipp-

ham-

hamrar. Desse trenne sistnämnde Bruk tillhöra en ågare, och kallas med gemensamt namn Hamrånge-verken; i Ugglebo Socken: *Wij*, med en stångjerns-hammare och 2 hårdar samt trenne spikhamrar; *Åbro* och *Brattfors*, med masugn och 2 stångjernshamrar med 4 hårdar, samt *Åmot*, med en masugn och tvenne stångjernshamrar med 4 hårdar. Bruken i sistnämnde Socken, jemte Cathrineberg i Södra Helsingland, utgöra en egendom, och kallas med gemensamt namn, Ugglebo-verken.

Utom ofvannämnde Bruk, finnas åfven i Gestrikland följande Bergsmanshamrar: nemligen, i Thorsåkers Socken, *Wi* eller *Wibyggehyttan*, med tvenne hårdar; *Ho*, med en hård; *Bagghyttan*, med en hård; *Kalfsnås*, med en hård; *Wall*, med tvenne hårdar; *Stenshyttan*, med en hård; *Fagersta*, med tvenne hårdar; *Tjárnås*, med tvenne hamrar, den öfre och den nedre, hvardera med tvenne hårdar. Vid den öfre hammaren utsmides tillika 263 sk:pd Brukssmide, samt sluteligen *Bergs* öfre och *Bergs* nedre, hvardera med en hammare och tvenne hårdar. I Ofvansjö Socken: *Hammarby*, med en hård; *Wall*, med tvenne hårdar; *Hosjö*, med en hård; *Åshammare*, med en hård; *Åttersta*, med tvenne hårdar; *Norrberg*, med tvenne hårdar; *Jårbo*, med tvenne hamrar, hvardera med tvenne hårdar. Vid Wibyggehyttan, Tjárnås, Westerhåstbo, Ho, Bro, Norrberg och Jerbo, åro dessutom Bergsmanshyttor, med flere del-

ägare, som hvar och en har stångjernssmide uti någon af ofvannämnde 19 hamrar.

I Södra Helsingland:

Woxna, som utgör en egen församling, med masugn, tvenne stångjernshamrar och 4 hårdar, 2 knipphamrar och 5 spikhamrar; i Alfta Socken: *Swabens Verk*, med *Flåts* masugn, 2 stångjernshamrar och 4 hårdar; i Bollnäs Socken: *Anneforss*, med en hammare och tvenne hårdar, samt *Hållbo* masugn, båda hörande till Kilaforss; *Norra Svartnäs*, med en hammare och 2 hårdar, tillhörigt Fahlus Bergslag; i Hanebo Socken: *Kilaforss*, med 2 hamrar och 4 hårdar samt en knipp-hammare och 3 spikhamrar; *Catharineberg*, tillhörande Ugglebo-verken i Gestrikland, med en hammare och tvenne hårdar; i Skogs Socken: *Gullgrufva*, och *Sunnäs*, hvardera med tvenne hamrar och 4 hårdar, samt i Söderala Socken: *Maråker* med tvenne hamrar och 4 hårdar och en husbehöfospikhammare, samt *Ljusne masugn*. Dessa jernverk i Skog och Söderala Socknar kallas med en benämning Ljusne-verken.

I Norra Helsingland

och Enångers Socken: *Långvind*, med 3 stångjernshamrar och 7 hårdar, en knipp-hammare samt egen masugn; i Njutångers Socken: *Iggesund*, jemte det i Enånger belågne *Nianforss*, med masugn, 2 stångjernshamrar och 4 hårdar samt 2 spikhamrar; i Bjuråkers Socken: *Strömbäcka*, med

3 stångjernshamrar och 5 hårdar, en knipphammare, en plåthammare och 4 spikhammare, samt *Movike masugn; Hedvigsforss*, med en hammare och 2 hårdar, en åmnes- eller råståls-hård, en knipphammare, en plåthammare och en spikhammare samt dertill hörande *Österbo masugn; i Hassela Socken: Franshammar*, med 2 stångjernshamrar och 4 hårdar; *Bergsjö Socken: Andersforss*, med en hammare och en hård; i *Harmån-gers Socken: Ströms Bruk* med 2 stångjernshamrar och 3 hårdar, samt *Gnarps masugn* i *Gnarps Socken*. Smides-beloppet vid dessa jernverk är för *Gestrikland* 36,535 sk:pd 10 l:pd, för *Södra Helsingland* 9,270 sk:pd samt för *Norra Helsingland* 10,267 sk:pd, eller tillhopa 56,072 sk:pd 10 l:pd stångjern. Beloppet af manufactur-smidet kan ej med säkerhet utränas, emedan vissa *Bruk* hafva obestämd tillverknings-rättighet. Under åren 1822 till och med 1826 *), har, enligt de till *Lands-Contoiret* inkomne längder öfver *Kronans tionde* af tackjerns-blåsningen vid *masugnarne* och *Bergsmanshyttorne* i *Lånet*, berörde tionde uppgått till 6,396 sk:pd 4 l:pd $18\frac{1}{2}$ m:kr, eller per medium, årligen 1,279 sk:pd 6 l:pd $3\frac{4}{5}$ m:kr tackjern, på grund hvaraf hela tillverknings-beloppet kan uppskattas till 38 å 40,000 l:pd årligen.

*) Tionde-Längden för förlidet år har ännu ej inkommit; hvarföre nämnde 5 år blifvit i stället tagne till grund för beräkningen. Skillnaden torde i alla fall ej blifva betydlig.

Enligt tiondelångderne för år 1817 och de följande 4 åren, har Kronans tionde af blåsnin- gen per medium uppgått till 1,219 sk:pd 11 l:pd 16 $\frac{1}{2}$ skålp. årligen, hvilken jemförelse visar att den, egne tackjerns-tillverkningen icke allenast bibehållit sig vid den höjd den innehade under det förra qvinqvenium, då conjuncturen för jernhand- teringen i allmänhet var lönande, utan äfven stigit något deröfver.

Af de i underdånighet bifogade Tabeller N:ris 2, 3 och 4, torde förhållandet med de sär- skildte jernverken åskådligare och noggrannare kunna inhämtas.

Med undantag af det tackjern, som vid Hil- leviks masugn tillverkas och hvilket går till Hargs Bruk i Roslagen, utgår ej något tackjern ifrån masugnarne till andra orter, utan allt förädlas inom Lånet. Flere Bruk äro likväl icke grun- dade på egen tackjerns-tillverkning, utan köpa tackjern helt och hållet, eller till en del, ifrån Stora Kopparbergs Lån.

Antalet af de arbetare, som i och för Bergs- handteringen sysselsättas, är svårt, om icke o- möjligt, att bestämma, då man i ett land, der flere handteringar idkas, till en del af samma per- soner, svårligen kan utfinna den gräns, som be- stämmer, till hvilket yrke den eller den arbete- ren skall räknas. Enligt de uppgifter, som från Håradsskrifvare-Contoiren inkommit, anses dock

bruks- och hytte-arbetarnes antal inom Länct uppgå till 3,770 personer.

Smidet vid ofvannämnde Stångjerns-Bruk är öfverallt så kalladt Tysksmide, utom vid Gysinge Bruk, hvarest Vallonsmide idkas. Detta Bruk hämtar ock ifrån Dannemora sin malm, hvilken torde vara den enda, hittills kända malm i Sverige, som efter denna process låter med fördel bearbeta sig. Uti smides- eller tackjerns-blåsnings-processerna äro ej någre, åtminstone ej viktiga, förbättringar gjorde, icke heller uti den mechaniska behandlingen, utom ett allmännare användande af blåsmachiner, hvilka mer och mer börja uttränga bruket af båljor. Valsverk finnas icke.

Fabriker, Bruk och öfrige Näringar, hvilka icke höra till Bergsrörelsen äro: *Åby ÅttickeFabrik* i Wahlbo Socken. Tillverkningen har desse 5 år varit tämmeligen betydlig. År 1823 tillverkades derstädes 19,038 kannor åtticka; 1824, 27,993; 1825, 37,990; 1826, 59,549, samt 1827, 41,117. Således synes, att tillverkningen af denna vara, hvilken rättvist berömmes för sin goda beskaffenhet, är i jemnt och starkt stigande.

Flors Linnefabrik i Mo Socken, som selsätter 36 arbetare och tillverkar diverse finare linne- och damast-våfnader, till ett värde af omkring 9,000 R:dr Banco årligen.

Bergviks Pappersbruk i Söderala Socken. Tillverkningen uppgifves till 3,000 Ris diverse, mest gröfre sorter papper årligen, af vid pass 7,000 R:drs värde. Arbetarnes antal är 24.

Östanå Pappersbruk i Njutångers Socken, med 22 arbetare. Tillverkar årligen vid pass 5,400 Ris papper, uppgifne i värde till 10,000 R:dr

Grångsbo Röd-färgsverk i Alfta Socken. Röd-färgen brännes af Hemmans-ågarne sjelfve, utan sårskildte arbetare, utaf gammal Koppar-malm uti en ödelagd Koppargrufva. Hela tillverkningen kan ej uppskattas högre än till 150 tunnor årligen, eller till ett värde af 750 R:dr.

Stigslunds Tegelbruk i Hille Socken, med 20 arbetare och vid pass 6000 R:dr årlig tillverkning. I öfrigt förstår allmogen öfverallt, der tjenlig lera finnes, att sjelf, för eget behof, förfärdiga murtegel, hvilket brännes under bar himmel.

Garfvare och *Färgare* finnas i åtskilliga Socknar, men deras rörelse, och följaktligen deras arbetsförtjenst, är ringa, likväl mindre af brist på arbete, än af fattigdom och oförmåga, att drifva rörelsen i större skala.

Tullmjölqvarnar finnas i Lånet 60, och Husbehofs-mjölqvarnar eller så kallade Squalteqvarnar åro uppgifne till ett antal af 1289. Af desse qvarnar, som åro så inrättade, att hjulstocken

år ställd upprätt och utan utvexling kringdrifver stenarne, af hvilka i allmänhet blott ett par af mindre diameter finnes i hvarje qvarn, äro de fleste i ödesmål, och de öfrige gå blott en kort tid höst och vår, då vattenflöden intråffa. I Gestrikland draga de flesta hemman för sådana qvarnar särskildt rånta, eller så kallad qvarnskatt, som i Jordeboken är uti hemmanets grundrånta inbegripen.

Ibland mekaniska inrättningar, till besparande af arbetskraft, kan man räkna:

Tröskmachiner, hvilka allmogen på flera ställen uppfört.

I Norra Helsingland finnas, i de flesta Socknar, Klensmedjor, uti hvilka blåstern drifves med vatten, hvilket i andra landsorter icke torde vara vanligt.

Binåringar:

Jagt och djurfång kan egentligen icke anses såsom näring, utom i vissa Socknar i Norra Helsingland, der skogsfågel om hösten gillras och på vinterfåret nedforslas till Stockholm. I de öfrige, sydligare trakterne af Lånet, idkas jagt endast såsom tidsfördrif, och fåga af allmogen.

Till utödande af rofdjur finnes i detta Lån icke någon särskildt allmän anstalt. Skalltyg finnas väl upplagade i allmänt förvaringsrum, och hafva åtskillige gånger begagnats vid anställda skall, men brist på ordning och lydnad hos

manskapet, kanhända ock bristande skicklighet hos anförarne, hafva vållat, att utgången af skal-len sållan blifvit lycklig. Af sådan orsak, och i betraktande deraf, att stora skallgångar åro för allmogen ganska kostsamma samt gifva anledning till fylleri och oordentligheter, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande varit betänkt, att till rofdju-rens utdödade vidtagna andra åtgärder, hvartill en ökad anledning lemnades af de förödelser, som af vargar anställdes i flere trakter af detta och angränsade Lån åren 1825 och 1824. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande lät derföre utgå uppmaningar till invånarne, att anslå någon belöning till dem, som utan skall dödade rofdjur, hvilket hade den verkan, att Socknarne i Lånet, med undantag af 9 i Helsingland, hvilka dertill ej funnos benågne, uti allmänna Sockenstämmor i nämnde afseende utfäste större och mindre premier, utom de vanliga skottpenningarne efter Lag, och anser sig Kongl. Maj:ts Befallningshafvande med särdeles tillfredsställelse böra särskildt an-ansföra Hedesunda Socken i Gestrikland, som, ehuru ibland de mindre förmögne, likväl för Vargs dödade inom Socknen, utfäst en belö-ning af 55 R:dr 16 sk. Banco. Verkan af des-se anstalter hafva icke heller uteblifvit, ty på flere ställen i Lånet hafva Varggårdar blifvit anlaggde.

Fiske kan icke heller betraktas såsom nä-ring, utom i de Socknar, som ligga vid hafvet,
och

och hvilkas innevånare idka strömmings-fiske. Fångsten går dock obetydligt öfver eget behof.

Af skattlagde Laxfisken finnas:

I Gefle-ån 22, utom de, som tillhöra Gefle Stad, eller dess innevånare, och hvilka ligga inom Stadens område.

I Testebo Ström ett, hvilket tillhör Gefle Stad.

I Ljusne Elf 42, hvilka åro anlaggde utefter elfven, alltifrån mynningen ånda upp i Fårila Socken.

I Woxna elf 3.

Vid Iggesunds Bruk ett, vid mynningen af den gren af Dellån, som der utfaller i hafvet.

I Edsångsströmmen, som i Ljusdahls Socken utfaller i Ljusne-elfven, ett.

I Svåga Elf, ett. Den Lax, som här fångas, kommer ej ifrån hafvet, utan fortplantas i Dellsjöarne. Den är, likasom Wenerns Lax, vida mindre än hafssjö-laxen. Sluteligen finnes ock ett laxfiske vid Ströms Bruk, och utloppet af den ström, som rinner genom Bergsjö Socken.

Alla dessa fisken, bestående dels uti not-hvarp och dels uti kar, för den uppgående, eller

vrakhus för den nedgående Laxen, åro Krono och till private utarrenderade, med undantag af Gesle Stads fisken i Gasse och Testebo strömmar, hvilka år 1825 blefvo af Staden inlåste till Skatte, det förstnämnde för 555 R:dr 16 sk:r Banco och årlig rånta af en tunna Lax, samt det sednare för 133 R:dr 16 sk:r samt 4 tunnor Sik i årlig rånta.

Jemte dessa Laxfisken, af hvilka inga åro af särdeles betydenhet, utom de, som åro belågne emot mynningen af Ljusne Elf, samt Gesle Stads i Gasse-ån, finnas en mängd ål-, sik-, lax-örings- och skjål-fisken, dels uti Lånets insjöar och strömmar, dels i hafsskåren. Råntan af alla dessa fisken år, på sått Tabellen utvisar, 2,008 R:dr 8 sk:r 10 r:st. Banco.

Insjöfisket år i allmänhet dåligt, hvartill orsaken torde vara ett öfverdrifvet fiskande under lektiden samt bruk af fina notar, hvilka förstöra fiskeynglet.

Kolning och kørslor för Bruken åro i synnerhet för Gestriklands allmoge en vigtig biförtjenst och hufvudsakliga källan till kontante inkomster, hvarmed allmänna onera, tjenstfolks aflöning och andra enskildta penninge-utgifter bestridas. Kolningssättet år i åtskillige Socknar olika. I en del nyttjas resmilor, i andra liggmilor, hvilka sistnämde vanligen anses gifva mera och bättre kol, samt åro lättare att sköta. En

kolugn efter nya sättet, tillhörig Strömbacka Bruk i Helsingland, är med mycken kostnad anlagd vid Friggesund eller utloppet af Svåga Elf, på hvilken kolningsvirke nedflottas. Den gifver, utom ett bättre kol, än vanliga milor, tjåra och trådsyra.

Försäljning af Ved till Ståderne, i synnerhet Gefle, lemnar åfven för närmaste Socknars Allmoge en icke obetydlig penninge-inkomst.

Trådvaruhandeln har, såsom redan är nämndt, de sednare åren nedsjunkit till den största obetydlighet, och lemnar knappast ersättning för arbete och forlõner, än mindre för Skogen. Allmogen har i de fleste Socknar husbehofs- och lego-sågar, hvaruti flere Hemmans-ågare hafva del. Af skattlagde sågar är Lottesforss finbladiga Sågverk, i Bollnås Socken, det betydligaste. Timret håmtas genom flottning på Ljusne Elf, ifrån de ofvanföre belågne Socknarne Ljusdahl, Fårila och Hogdal. Arbetet drifves med 15 personer, men inbringar fåga vinst. Vid Friggesund är åfven ett betydligt Sågverk anlagdt, tillhörigt Strömbacka Bruk. Timret flottas på Svåga-elfven.

Tjårubrånning idkas i vissa Socknar, men fåga utöfver ortens egen konsumtion.

Pottaske-brånning och tillverkning af *Terpentin* åro i Lånet okände.

Salpeter-tillverkningen synes mer och mer tilltaga. I Gestrikland äro 52 plantador om tillsammans $220,412\frac{1}{2}$ kvadrat alnars rymd; i Södra Helsingland 47 om $444,069\frac{3}{4}$ alnar, samt i Norra Helsingland 36 om $222,508$ alnars rymd, eller öfver hela Lånet 115 lador om $886,790\frac{1}{4}$ kvadrat alnars innehåll. Levereringen förlidet år var 784 lisp. 4 skålp., således öfver 259 lisp. mer än Lånets gård, som år 225 lisp. 3 skålp. $12\frac{1}{4}$ lod.

Brånvins-bränning idkas icke till Lånets behof, utan stora kvantiteter hitföras ifrån Stockholm, äfvensom allmogen ifrån Hedemora Socken i Stora Kopparbergs Lån härstådes afsätter brånvin af sin tillverkning.

Ur det sandstenslager, som omgifver sjön Storsjön i Gestrikland, bryter allmogen i Årsunda, Ofvansjö och Wahlbo Socknar; *Qvarnstenar*, äfvensom trappsten, masugns-stållsten och dylika arbeten derstådes tillhuggas.

Kalkbränning idkas ock i dessa sistnämnde Socknar, samt vid Gesle. På kalksten är i Helsingland brist, hvarföre kalk måste hämtas ifrån andra orter.

Om *Linnevåfnader* är förr taladt. *Ylle* och *Bomullsvåfnader* tillverkas endast till egen förbrukning.

Handslöjder idkas till ortens eget behof, och Allmogen är i allmänhet hårdig att förfärdiga hvad den för sitt hushåll eller näring behöfver, men någon viss Socken eller trakt i Lånet finnes ej, som för någon särskild slöjd utmärker sig framför andra. I Ofvansjö smidas likväl råtsaxar, liar, selkrokar och dylika smiden, hvilka hafva vidsträcktare afsättning.

Handel. Gestriken är säkerligen ibland de minst handlande af Sveriges Landtmån, och synes sållan utom provinsens gränser. Helsingen deremot är en stor del af året sysselsatt med resor, för att afyttra sina varor, bestående i lin, garn och väfnader, samt smör, fogel och håstar. De orter, som dervid besökas, äro förnåmligast Stockholm, samt Upsala, Westerås, Hedemora och Sala under marknaderne. Att dessa resor i ekonomiskt hänseende äro förnåmlige, och äfven i anseende till produkternes beskaffenhet nödvändige, kan ej nekas, men på allmogens sedlighet hafva de ej undgått att, likasom alla sådane utvandringar ifrån hemmet, medföra mindre förmonliga verkningar, ett förhållande, som redan är i underdånighet anmärkt.

Under sistnämnde rubrik hörer äfven Vestgöthe-allmogens och Borås-Borgares så kallade gårdshandel, som öfverallt i detta Lån drifves ganska starkt. Det allmänna rop man upphöjt emot denna slags handel, har, långt ifrån att fångsla Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes

omdöme, föranledt till ett noggrannare begrundande, huruvida denna industri, som åtminstone har den gifna förtjenst, att på en ofruktbar och otacksam jord underhålla en talrik och vålmående population, kan för Rikets öfrige innebyggare vara af en så förderflig beskaffenhet, som man påbördat densamma, och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har dervid icke kunnat undgå att bitråda det allmänna omdömet.

Då en sådan Handelsman anländer till den gård, der han vanligtvis brukar taga qvarter, tillströmma genast, vid ryktet af hans ankomst, byns innevånare af alla åldrar och kön, mindre i bestånd afsigt att köpa, än att beskåda hans grannlåter; men det sått, hvarpå Vestgöthen förstår att uppduka och utbjuda dem, och den förföriska crediten, som han utan särdeles försigtighetsmått lemnar, åro snaror, hvaruti få undgå att falla, och som för tjenstehjon och det fattigare folket åro förderfligast. När sedermera ett år eller ett halft gått förbi, och fordringarne skola inkasseras, saknas vanligen tillgångar och lönerna åro för andra ändamål medtagne. Följden här af blir då Lagsökning, hvarefter den fattige gåldenåren, utom den dyrt köpta varan, äfven måste betala Lagsökningens-kostnaden. En stor del af de lagsökningar, hvarmed tjenstefolk och den fattigare Allmogen hemsökas, hafva sin upprinnelse ifrån denna slags handel. Den ekonomiska förlust, Vestgöthens lyxartiklar tillskynda, är likväl icke det enda onda, gårdfari-

handeln medför. Den bidrager åfven, att småningom uttränga de gamla vedertagna drågter, som allmogen från uråldriga tider tillbaka af egna hånders arbeten förfärdigat, och hvilka onekligen äro ett kraftigt hjälpmedel till bibehållande af sedernas gamla enfald.

§. 4.

Politisk Författning.

Kammarverk. Den ursprungliga skattnöggningen är i de båda Landskap, hvaraf Lånet består, våsendteligen skiljaktig, åfvensom de persedlar, hvarest råntorne utgöras, äro mycket olika, och betydligt flere till antalet i Gestrikland än i Helsingland. Denna omständighet, jemte de många afvikelser, som i Gestriklands jordebok förefinnas, ifrån methoderne för de särskildte skattnöggningarne, göra detta Landskaps Kameralverk till ett ganska kinkigt och inveckladt studium.

Den äldsta kända Skattnöggning i Gestrikland var till *Örestal*. För denna Skattnöggning, som troligen är mycket gammal, ligger 4 Cap. Byggningsbalken, Landslagen, till grund, der Penningsland, Örtughaland, Örisland och Markaland uppräknas såsom byomåle, hvarest tomt fick brytas. Ett Markaland innehåller 8 Örisland, ett Örisland 3 Örtughaland och ett Örtughaland 8 Penningsland. Efter denna skattnöggning, som

år förundransvärdt utförlig, upptages hemmanets alla besittningar, i urfjellar, utjordar och lågenheter inom andra Byars områden, med den största noggrannhet, och särskild ränta är lagd på hvarje af dessa besittningar, hvilket vid de yngre skattlåggningarne icke finnes iagttaget. Råntan efter denna skattlåggning bestod uti Osmundsjern.

Den andra Skattlåggningen var till *Hemmantal* och leder sitt ursprung från skyldigheten, att hålla hästar till Konungens och Fogdens fortskaffande, hvarföre Skatten äfven fått namn af Hästestånd. Spår till denna Skattlåggning i- genfinnes först uti 1564 års Jordebok. Hvarje fullsuten Bonde, antingen han skattade efter högre eller lägre Öretal, skulle hålla 4 hästar och antecknades dertföre för helt hemman; de mindre bönderne, som höllo 3, 2 eller 1 häst, antecknades för $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ hemman. Några andra bråk än dessa nu nämnda förekomma aldrig i hemmantalet, så att ett hemman, utaf huru dålig beskaffenhet som helst, aldrig kunde läggas till mindre än $\frac{1}{4}$. Råntan häraf bestod i tjänstbarheter och skogsproducter.

Mantalet, eller, som det ock heter, Gårdemantal, var den sista Skattlåggningen och uppkom efter 1604 års jordrefning, churu någon anteckning derom i jordeboken ej förekommer förr än 1647. Den grundar sig helt och hållet på utsådet, utan afseende å Hemmanets öfriga för-
må-

måner, så att 5 tunnors utsäde sattes till ett helt mantal och så vidare. Råntan utgjordes, under åtskillige Titlar, af persedlar, hörande både till åker-, ladugårds- och skogs-effecter samt penningar.

Alla desse skattläggningar hafva med hvarandra intet sammanhang, så att ett hemman kan ligga till ganska lågt Öretal, men högt hemman eller mantal och tvårtom.

Råntorne efter dessa olika metoder, förvandlade till penningar efter Krono-värdi, förhålla sig på följande sätt:

Af ett helt Öresland.

- 2 Lisp. Skattejern à 4 sk.
 2 Mark. Fatlönsjern à 4 sk.
 Öfvervigtsjern $\frac{1}{8}$ förhöjning à föregående summa

R:dr	sk.	rst	R:dr	sk.	rst
—	8	—			
—	—	$4\frac{4}{5}$			
—	1	$\frac{3}{8}$		9	$\frac{3}{8}$

Af ett helt Hemman.

- 6 Dagsverken à 3 sk.
 4 Ärliga hästar à 3 sk.
 4 Kungshästar à 1 sk.
 1 Sägstock à 6 sk.
 1 Lass Ved à 2 sk.
 2 Hjelpedagsverken à 3 sk.

—	18	—			
—	12	—			
—	4	—			
—	6	—			
—	2	—			
—	6	—	1		

Af ett helt Mantal.

Landtogs-gård, bestående af:

- 1 T:a 20 K:pr Säd, $\frac{1}{2}$ Råg, $\frac{1}{2}$ Korn, à 36 sk.
 5 M:kr Smör à 26 sk. pr Lisp.
 1 Lisp. 20 M:kr kött à 12 sk. pr Lisp.

Transport

1	10	6			
—	6	6			
—	18	—			
1	35	—			

	Transport	1	35	—			
2 ¹ / ₂	M:kr Humla à 24 sk. pr Lisp.	—	3	—			
1	M:kr Talg à 24 sk. pr Lisp.	—	1	2 ¹ / ₂			
¹ / ₆	Oxe à 2 Rdr. 36 sk.	—	8	2			
¹ / ₆	Får à 12 sk.	—	6	—			
¹ / ₄	Ljus à 6 sk.	—	1	6			
1	Höns à 1 ¹ / ₂ sk.	—	1	6			
¹ / ₂	tjog Ägg à 1 ¹ / ₂ sk.	—	—	9			
¹ / ₂	lass HO à 32 sk. 40 Lisp. på Lasset.	—	16	—			
5	kärfvar Halm à ¹ / ₄ sk.	—	1	3	2	26	5 ² / ₃
<i>Vinterkörslin:</i>							
1	Sågstock à 6 sk.	—	6	—			
¹ / ₁₀	Bjelke à 20 sk.	—	2	6			
¹ / ₄	Tilja à 10 sk.	—	2	6			
50 st.	Takspån à 8 sk. pr 100	—	4	—	—	15	—
	<i>Salpeterhjelp</i>				—	24	6
	<i>Postkapspenningar</i>				—	32	—
	<i>Skjutsfärdspenningar</i>				1	—	—
	<i>Factori-hjelpen</i>				—	4	6
<i>Dagsverks-penningar:</i>							
3	Öke-dagsverken à 4 sk.	—	12	—			
6	Dränge- dito à 2 sk.	—	12	—	—	24	—
Summa					5	30	5 ² / ₃

Jernskatten efter Öreslandtalet, samt de fyra första Titlarne af Mantalsrântan, utgöra Jordboksrântan, de tvenne sista af hemmanstalsrântan kallas vinterkörslin och alla persedlar för Mantalet Mantalsrânta.

Härtill kommer äfven hos en del hemman skatt för qvarnar, d. v. s. för squalteqvarn eller lågenhet dertill, samt hos andra fyllnad i penningar. Alla ofvannämnde räntepersedlar, som ej bestå af Contanter, utgå vid debiteringen efter markegång, utom årliga håstarne och Kungshåstarne, hvilka behålla det åsatte Kronovårdiet.

Alla råntorne sammanräknade utgöra hemmanets grundrånta.

Sådane äro de särskildte Skattläggningar, som öfvergått jorden i Gestrikland intill år 1747, ifrån hvilken tid ett, af framlidne Landshöfdingen Odelström, uppgjordt project till skattläggningens method för då varande Vester-Norrlands Län, hvarunder detta jemväl då hörde, blifvit följdt, ehuru samma project ej erhållit Eder Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse, förr än den 6 Februari detta år. Vid skattläggning efter denna method bibehålla Råntorne sina Titlar, men Öreslandet har blifvit satt uti ett bestämdt förhållande till Mantalet, så att 10 Öresland alltid räknas på ett Mantal, hvilket torde härleda sig derifrån, att ett Tunneland åker fordomdags svarat emot ett Öresland, och att, vid 1604 års jordrefning, ett Mantal upptogs till 5 tunnors utsåde, som är lika med 10 Tunnelands vidd, en beräkning, som likväl med de fleste hemman slår felt. Hemmantalet eller Håstestandet räknas åter på det sätt, att en lågenhet, som sättes till $\frac{1}{4}$ Mantal eller derunder, får $\frac{1}{4}$ håstestand; öfver $\frac{1}{4}$ Mantal till och med $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{2}$ håstestand, samt öfver $\frac{1}{2}$, till och med $\frac{3}{4}$ Mantal $\frac{3}{4}$; och derutöfver till och med ett Mantal, ett helt håstestand eller hemman.

Då således, vid nya skattläggningar, 10 Öresland räknas på Mantalet, hvadan jernråntan måste tagas 10 gånger högre, än förut för ett

Jordeboks Öresland är upptaget, så äro, i följe deraf, ett, efter nya methoden skattlagdt, helt Mantals räntor följande:

Jordeboks-ränta	2:	58.	6.
Hjelpe-kørseln	—	8.	—
Mantals-ränta	5:	50.	5 $\frac{2}{5}$.
	—	8:	28.
			11 $\frac{2}{5}$.

Mantalsräntan hos de gamle hemmanen utgår alltid reguliert efter ofvananföorde norm, men Öreslands och Hemmansskatten, eller den så kallade Jordeboksräntan och hjälpkørseln hafva många anomalier, som en uppbördsman måste specielt känna, hvilket gör debiteringen ganska kinig och mödosam.

Helsinglands Kammarverk är vida enklare, och Hemmantalet eller det så kallade Håstestandet finnes här icke. Örestalet är icke heller be- lagdt med någon särskild skatt, utan är endast att betrakta såsom en afdelning af Mantal, hvar af ett innehåller 16 Öresland. Råntepersedlarne utgå på följande sätt, och under följande titlar:

1:o *Jordeboks-räntan:*

	R:dr	sk.	rst.	R:dr	sk.	rst.
Penningar	1	16	—			
8 skålp. Smör à 26 sk. för Lisp. . .	—	10	4 $\frac{4}{5}$			
1 skålp. Torrfisk à 12 sk. Lisp. . .	—	7	$\frac{1}{5}$			
1 fjerd. Strömming à 1 $\frac{1}{2}$ Rdr. Tunnan	—	16	—			
6 kannor Tjära à 24 sk. Tunnan . .	—	3	—			
				1	46	—
Transport				1	46	—

		Transport		1	46	—
<i>2:o Hemmantals-råntan:</i>						
1 ⁵ / ₈ T:a Spannemål, $\frac{1}{4}$ Råg och $\frac{3}{4}$ Korn, med 4 kappar råge, äfven då den lö- ses efter markegång, à 36 sk. Tunnan	1	10	6			
5 skålp. Smör à 26 sk. Lisp.	—	6	6			
1 Lisp. 10 skålp. Kött à 12 sk.	—	18	—			
2 ¹ / ₂ skålp. Humla à 24 sk.	—	3	—			
1 skålp. Talg à 24 sk.	—	1	2 ² / ₅			
1 ¹ / ₆ st. Oxe à 2 ³ / ₄ Rdr.	—	8	3			
1 ¹ / ₆ st. Får à 12 sk.	—	6	—			
1 ¹ / ₆ st. Gås à 6 sk.	—	1	6			
1 st. Höns	—	1	6			
1 tjog Ägg à 1 ¹ / ₃ sk. för 20	—	—	9			
1 lass Hö à 32 sk., 40 Lisp. på lasset.	—	16	—			
5 kårivar Halm à $\frac{1}{4}$ sk.	—	1	3			
Vinterkørseln	—	6	—			
Factori-hjelpen	—	3	—			
Boskaps-penningar	—	32	—			
Skjutsfårds-penningar	1	—	—			
<i>Dagsverks-penningar:</i>						
3 Öke-dagsverken à 4 sk.	—	12	—			
6 Dränge- dito à 2 sk.	—	12	—			
				4	43	5 ² / ₅
Hela grundrântan på ett mantal är så- ledes, efter Krono-värdie				6	41	5 ² / ₅

Alla dessa rântepersedlar lösas efter markegång, och endast penningarne af Jordeboksrântan, Vinterkørseln, Factorihjelpen, Boskaps- och Skjutsfårdspenningarne, utgå, såsom de i Jordeboken finnas utsatte.

Vid beräkandet af de rântepersedlar, som utgåras uti Victualievaror, både i Gestrikland och Helsingland, råknas på hvarje Lispund tvenne spillmarker, hvilka, besynnerligt nog, utgå, äfven då rântepersedeln lösas efter markegång.

Vid ågodelningar är i hela Lånet grundrântan fastställd såsom delningsgrund, hvilket någon gång i Gestrikland föranledt till tvister, i anseende dertill, att qvarnskatten, som icke erlägges för jord, men ingår i grundrântan, af en del hemmansägare påståtts böra beräknas, hvilket af andra med mycket skål bestridts, ehuru författningarne derom ej lemna någon tydlig föreskrift.

Vid sådana delningar är den så kallade Jordeboks-Öreslands-Skattläggningen ganska nyttig i Gestrikland, der hemman förekomma, hvilka på flera ställen, utom utjordar, äfven åga jord i andra byar, som dock ligga teg om teg med bolbyns jord. Fördelningen af Jernskatten, som är lagd på hvarje possession särskildt, och icke, såsom de öfrige rântorne, på hela hemmanet, utgör då den enda grund, hvarest grundrântan för jorden uti den by, hvarest delning är i fråga, kan afskiljas.

I afseende på jordnaturen äro de fleste hemman i Lånet Krono-Skatte, få Frälse-Skatte eller Krono. Endast ett Såteri finnes, nemligen Wij i Ugglebo Socken. I Thorsåkers och Ofvansjö Socknar äro de fleste hemman Bergsmanshemman, med de privilegierade smiden och tackjerns-blåsningar, som af de i underdånighet bifogade Tabeller Speciellt inhåmtas.

Utom de Sexton Recognitions-Skogshemman, hvilkas Skattläggning ännu icke blif-

vit af Kongl. Kammar-Collegium fastställd, hafva, under loppet af dessa fem år, 4 hemman blifvit ånyo Skattlagde. Inga åro hvarken fallne i ödesmål, eller ifrån ödesmål upptagne.

Hemmansklyfningar verkställas årligen, och kunna, i en Landsort, såsom denna, der ågo-vidderne åro stora och tillfälle till odlingar icke saknas, ej annat ån vara fördelaktiga för jordbrukets förkofran och folkmångdens tillväxt.

Enskiften åro sållsynta och hafva, under loppet af dessa 5 år, icke blifvit verkställda, men Stor-skiftes-delningarne hafva oafbrutit fortgått ånda till innevarande år, då Eder Kongl. Maj:ts Nådiga förordning om Skiftesverket i Riket af den 4 Maj sistlidet år sattes i verksamhet. Skildringen af de verkningar, denna Eder Kongl. Maj:ts visa anstalt redan utvecklat, tillhöra icke den tid, denna underdåniga berättelse omfattar.

Statsbidrag. Statsbidragen kunna hänföras till trenne slag: De ståndiga råntorne och roteringen, Bevillningen samt de extra ordinarie onera och besvär, som af hemman eller matlag utgå.

För beräkningen af de ordinarie råntornes belopp, tjenar den, under rubriken Kammarverk, anförde uppgift, och då man efter markegången uträknar desse råntor och tillika beräknar alla de öfrige onera, hemmanen i proportion af sin

skatt måste utgöra, så finnes deraf utan svårighet, att jordbrukaren är, i förhållande till sina inkomster, nog tungt beskattad.

Roteringen är i detta Län en ganska tryckande börda, likväl kanhända mindre för dess positiva dryghet, än sättet, hvarpå den utgår.

Soldaterna äga här icke beständiga Torp, utan Rotehållarne måste på sina ågor uppföra hus och bestå odlingsmark, hvilket vanligen hör till vilkoren i Knechte-Contractet, och då Soldaten upphör att tjena, besitter likafullt han, och merendels hans hustru, om hon öfverlefver honom, torpet till enderas död. Soldatens högsta åstundan är derföre, att så fort som möjligt erhålla afsked, så att, på detta sätt, en rote kan på sine ågor äga icke mindre än 3 à 4 Soldat-Torp. Försigtigheten hos Rotehållarne har i detta afseende förr varit så ringa, att till och med tvist varit hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande väckt, huruvida för stöld straffad och afskedad Soldat kunnat ifrån Torpet vråkas. En annan olägenhet är äfven det långa afståndet emellan de sårskildte Rotehållarne, som stundom äro spridda på 4 à 5 mils afstånd ifrån hvarandra, hvilket är obeqvämt, ej mindre för Rotehållarne än Soldaten, vid hastigare uppbrott. Det hemman, på hvars ågor Torpet ligger, lider det mesta intrång, i afseende på vedbrand och mulbete. En allmän, och i Kongl. Maj:ts Befallnings-

ningshafvandes tanke, välgrundad önskan, är derföre hos detta Låns innevånare, att en roterings-jemkning måtte anställas, hvarigenom dessa olågenheter uti roteringen kunde afhjelpas.

En Soldat med Torp, lega, utredning och mötes-passevolance, anses nu kosta roten minst 50 R:dr Banco årligen.

Båtsmannen anses nåra dubbelt dyrare att underhålla, och dess vilkor äro gemenligen något såmre än Soldatens. Då emedlertid, efter hvad som af Tabellen öfver Folkmängden synes, de Socknar, som äro indeldte till Båtsmanshåll, icke åga mer än tredjedelen af det krigsmanskap en lika stor Soldat-Socken underhåller, så tyckes deraf följa, hvilket äfven påstås vara händelsen, att Soldat-Socknarne äro strångare roterade.

Skjutsnings-besväret, öfver hvars tyngd icke utan skål klagas, är äfven tryckande, i anseende till dess ojemna fördelning, och mindre för de resandes mängd än hållböndernes aflågsenhet ifrån Gåstgifvaregårdarne.

Till underdånigste följe af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 30 December 1824, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande låtit uppmaningar utgå till Skjutslagen vid alla Gåstgifvaregårdar i Lånet, att ställa skjutsen på entreprenad, hvilket i Gestrikland haft den verkan,

att både håll- och reserv-skjutsen vid 9 Gåstgifvaregårdar är på detta sätt reglerad. I Hille och Hamrånge, åfvensom i Helsinglands Socknar, har allmogen deremot icke funnits hugad för denna inrättning, hvarföre, uti hela Helsingland, endast tvenne Gåstgifvaregårdar, nemligen Stene i Jerfsö Socken och Kungsgården i Norrala, likväl, till följe af äldre Contracter, åro ställda på entreprenad. Af de Sockenstämno-Protocoller, som i detta ämne inkommit, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande funnit, att allmogen i de Byar, der Gåstgifvaregårdarne åro belågne, eller som närmast grånsa dertill, ansett sig icke kunna biträda Gåstgifvarne med nödig skjutsningshjälp, och att detta varit hufvudsakliga hindret för skjutsens reglering på ofvannämnde sätt, helst Gåstgifvarne sjelfve icke mågtat med egne håstar densamma bestrida. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande vill dock hoppas, det allmogen framdeles skall villigare omfatta denna method, då den genom exempel lårt att inse fördelarne deraf.

Kronoskjutser förekomma i detta Lån ej ofta, och bestå nästan endast i Båtsmansskjutser och transporter af Salpeter och Krut. De åro icke desto mindre besvärlige för allmogen, i anseende till de långa vägar, som till Skjutsningsstället skola tillryggalåggas.

Väg- och Brobyggnads-besväret uppgår, enligt Tabellen, till 31,608 R:dr 20 sk. 6 rst. Banco för hela Lånet. Genom föranstaltande af Directionen

för Våg-anläggningar i Norra delen af Riket, har detta år en ny våg ifrån Kårböle Kapell-Församlingen genom nordvestra delen af Helsingland, till Stora Kopparbergs Lån, blifvit fullåndad. Denna våg, som öppnar en direkt kommunikation emellan Herjeådalen och Jemtland å ena sidan, samt Dalarne å den andra, blir säkerligen åfven af mycken nytta för de Norra Socknarne af detta Lån, hvilka derigenom erhålla en ny, hittills okänd afsättningsvåg för sina produkter. Beloppet af Statsbidragen i öfrigt, är uti Tabellen närmare utfördt.

Politie. I afseende på Lagskipningen, är Lånet fördeldt i 4 Hårads-Domsagor, Gestrikland, samt Södra, Vestra och Norra Helsingland. Af Tabellen öfver Folkmängden synes, hvilka Socknar dessa Domsagor innefatta, åfvensom Folkmängden i hvar och en af dem.

I hvarje Fögderi finnes en Landsfiskal, och Lånsmännen hafva till sitt biträde, vid Tingen och öfrige tjenste-göromål uti hvarje Socken, en eller flere Fjerdingsmän, hvilka utses ibland allmogen. Af dessa Tjenstemän och Kronobetjenter besörjes den allmänna brottmåls-polisen med den framgång, att sållan något brott blifvit öupptäckt, hvartill den goda andan hos Lånets inbyggare jemväl bidragit. Tvenne mord åro likväl, under loppet af de sistförslutne tvenne åren, begångne, till hvilka, oagtadt den sorgfälligaste möda blifvit använd och vid flere ransaknin-

gar en mängd personer hörde, det ännu icke lyckats att upptäcka banemännan.

På vidmakthållande af sedlighet och huslig ordning åger Presterskapet, genom dessas samband med den religiösa undervisningen, ett mågtigt inflytande, och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anser för en tillfredsställande skyldighet, att gifva Lånets Presterskap det förtjenta vitsord, att de med utmärkt nit och värdighet omfattat denna viktiga angelägenhet.

Den af Kongl. Maj:t under den 8 Aug. 1758 i Nåder fastställde By-ordning för Landskaperne Gestrikland, Helsingland, Medelpad och Ångermanland, är ännu i detta Lån gällande till efterlefnad, samt synes äfven motsvara sitt ändamål, så vidt det samma genom dylika anstalter kan ernås. Dessutom har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, i anledning af inlupne klagomål öfver det hos ungdomen af mankønet öfverhandtagande sjellsvåld, att i synnerhet under helgedagsnätterne stryka omkring i bygden, genom utfärdad Kungörelse stadgat vite emot detta kringstrykande, eller i orten så kallade nattlopp. Denna osed har visserligen ej upphört härigenom, men Husbönderne hafva, genom det biträde af Lag och den allmänna Polisen, som denna Författning förskaffat dem, erhållit något mera vålde öfver sitt tjenstfolk, och man har jemväl tyckt sig förmärka, att den förständigare och sedligare ungdomen låtit råta sig häraf.

Frivilliga föreningar, till inskränkande af yppighet, och öfverflöd, så väl uti klådebonad som förplågning vid gästabud och allmänna samqväm, såsom förhör och dylikt, hafva af flere Socknar blifvit träffade, men sluteligen delat sådane anstalters vanliga öde, att råka i förgåtenhet, och gårdfarihandeln lägger i alla fall ett mågtigt och måhända öfvervinnerligt hinder för efterlefnaden af alla öfverenskommelser om enkelhet i klådedrägt. Öfverflödet vid Gästabud synes likväl något aftagit, åtminstone i afseende på tiden, ty de långa och kostsamma bröllop, som förr varit öflige, äro för det mesta aflagde.

Till förekommande af tiggerier och lösa personers kringstrykande, äro Kungörelser utfärdade och till bibehållande af ordning vid Gästgifverierne, på vanligt sätt, tryckte underrättelser, om vederbörandes skyldigheter och ansvar, bifogade Dagböckerne, hvarförutan särskildte kungörelser i detta ämne äfven utgifvits. De klagomål öfver oordningar vid skjutsningarne, som af resande blifvit anförde, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande låtit sig angelåget vara, att på det noggrannaste undersöka och beifra, hvaraf verkan icke heller uteblifvit, så att ifrån vissa Gästgifvaregårdar, hvilka af ålder varit kända för oordentlighet och tredska hos de skjutsande, flere klagomål i detta afseende nu ej inlöpa, än hvad som öfverallt är vanligt och ej kan undvikas.

Sockne-Magaziner äro i Gestrikland 9, med Fonder af tillsammans 1,555 R:dr 4 sk. 9 rst. Banco, samt 2,460 T:r 5 fjerd. Råg och 2,915 T:r 2 fjerd. Korn; i Södra Helsingland 12, med fonder af 1,069 T:r Råg, 3,501 T:r Korn, 42 T:r Hafre, och uti ett af dem 540 R:dr Banco; i Norra Helsingland 21, med 494 T:r 4 fjerd: Råg, 4,559 T:r 6 fjerd. Korn och 29 T:r 4 fjerd. Hafra. Magazinernas antal i hela Lånet är således 42, med fonder af 1,875 R:dr constant, 4,025 T:r 7 fjerd. Råg, 10,776 T:r Korn och 71 T:r 4 fjerd. Hafra.

Till underdånigste följe af Eder Kongl. Maj:ts Nådiga beslut den 17 Mars 1824, har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hört Lånets innevärnare öfver det Nådiga förslaget, rörande District-Magaziners inrättande, med lånebidrag af Kronans spannemåls-lager, men samtelige Socknarne hafva förklarar sig ej lugade, att derpå ingå. Deremot hafva Trönö, Jerfsö och Fårå, samt delar af Norrala och Delsbo Socknar i underdånighet anhållit, att till sine Sockne-Magaziners förstårkande undfå spannemåls-lån, i anledning hvaraf Eder Kongl. Maj:t, enligt hit aflåten Nådig skrifvelse af den 20 Juni sistlidet år, i Nåder behagat, att i berörde ändamål för desse Socknar anslå ett publikt lån af 1,450 T:r spannemål, och tillika i Nåder stadgat villkoren så väl för ansvarigheten af de i Nåder beviljade lånebidragen, som för andra Socknars delagtighet af dylika anslag.

Fattig-försörjningen besörjes Socknevis, och i hvarje Socken är gemenligen en Fattigstuga, hvarest fattige och orklöse personer intagas och underhållas på Socknens bekostnad. I flere Socknar är fattigförsörjningen grundad på Magazinerne. Det olämpliga sättet att skjutsa fattighjon ifrån en gård till en annan, eller som allmogen uttrycker sig: *Klubbskjutsen*, är ännu icke fullkomligt aflagdt.

Undervisnings-verket på landet besörjes vanligen af vissa i Socknarne tillsatte Skollärare, som för hvarf uppehålla sig i byarne. Dessa lärares egen bildning inskränker sig vanligtvis till något mer insigter i skrifkonst och arithmetik, än den öfriga allmogen besitter, och deras undervisning kan, utom i Religionen, naturligtvis icke sträcka sig utöfver dessa ämnen. I Thorsåker, Hille och Hamrånge Socknar äro Lancasterskolor inrättade. Den förstnämnde är stiftad af Herr Bergs-Rådet R. F. Petré på Hofsors, hvilken till underhåll af Skolan och Lärarens aflöning anslagit ett Hemman. Skolan i Hille är på Herr Krigs-Rådet P. Strömbäcks föranstaltande och till stor del på dess bekostnad inrättad. Folkets kunskapliga bildning, ehuru till det mesta inskränkt till kännedom af Religionens hufvudlärar, är i allmänhet väl vårdad. Troligen finnes ingen med fullt förståndsbruk, som ej kan läsa i bok och många kunna skriva. Undervisningsverk för nyttiga slöjder finnas icke.

I Gestrkland finnas 4 Sparbankar, uti hvilka 2,102 R:dr 47 sk. 2 rst. Banco för närvarande äro insatte. I Helsingland äro desse inrättningar ännu ej införde.

§. 5.

Städer.

I detta Lån finnas trenne, alla belågne vid Bottniska viken och med Stapel-rätt försedde.

Den betydligaste af dem är:

Gesle, i Provinsen Gestrkland, vid Gasse-åns utlopp i den så kallade Gesle-fjorden. Staden är den äldsta i Norrland, och af dess för fiske och sjöfart förmänliga låge har man anledning att förmoda, det stället redan tidigt blifvit bebodt. Åldern af dess tillvaro såsom Stad, kan dock lika litet som de flesta äldre Städers med fullkomlig visshet bestämmas. De äldste privilegier för Staden, som likväl nu mera icke finnas i behåll, uppgifvas vara utfärdade år 1419 af Konung Eric XIII af Pommern; men det anses otvifvelaktigt, att stället långt förut haft Stadsrätt.

Utom de ågor, Gasse kallade, hvarpå Staden är grundlagd, och som sträcka sig helt obetydligt utom Stadens staket på Norra sidan, utgöres Stadens jord af de trenne byarne Testebo ifrån Hille samt Vreten och Sörby ifrån Vahlbo, hvilka blifvit till Staden donerade, Testebo och Vreten 1602 samt Sörby 1604. Sörby
år

år skattlagdt till $4\frac{2}{3}$ och Testebo till $4\frac{3}{8}$ Mantal. Grånsorne för Vretens ågor åro nu alldeles obekante, och denna lågenhet igenfinnes icke heller i Jordeboken. Man förmodar derför icke utan skål, att Vretens ågor, som i alla fall torde varit obetydliga, blifvit, under tidernas lopp, med Sörby eller Gasse förblandade.

Utomdess tillkomma 574 Tunneland jord, hvilka Stadens Borgare i äldre tider, före Plakaterne emot skattskyldig jords förminskning, ifrån angrånsande Jerfsta, Hemlingby och Såtra byar inköpt och uppodlat. Desse lågenheter, som hittills icke dragit någon skatt till Kongl. Maj:t och Kronan, hafva i sednare tider undergått skattläggning, som för närvarande beror på Kongl. Kammar-Collegii pröfning.

Utom grundskatt och Bevillning för Stadens jord, år densamma jemvål ålagd Rotefrihetsafgift. Båtsmans-vacance-afgiften för 25 ordinarie Båtsmän utgår till en del af Borgarejorden och det öfriga år lagdt på den Borgerliga rörelsen.

Den odlade jorden år till arealen ganska betydlig, och fördelas, efter de olika vilkor, hvarmed den innehafves eller af Staden disponeras, uti *Fast jord*, hvilken af enskilde besittes under full ågande-rätt, går i arf och köp samt skattar endast en obetydlig afgift till Staden . 910 Tunnl.

Stubbråttighets-jord, som har enahanda förmåner i afseende på ågande-

	Transport	910	Tunnl.
rätten, men drager lika afgifter till Staden, som den ofria		68	—
<i>Ofri jord</i> , eller sådan, som af Stadens styrelse disponeras.			
Deraf äro till lönings- eller pensionsjord för Stadens Civile och Ecclesiastike Embets- och Tjenstemån, eller deras enkor anslagne .	225	—	
Samt till äldre Borgare upplåtna	332	—	
Den jord, som blifvit af utmarken till odling intagen under vissa betingade frihets- och besittnings-år, hvilka ännu ej tilländalupit, utgör	625	—	
	<hr/>	Summa	2160 Tunnl.

Den jord, som till kálhagar och plantering af jordfrukter begagnas, uppgår för närvarande till 83 Tunneland $29\frac{1}{2}$ kappeland.

Jorden, som för det mesta är delad i små lotter, brukas i allinånhet med en utmärkt sorgfällighet och utvidgas årligen genom odlingar, hvilka dock nu mera, sedan den bästa odlingsmarken redan är uppbrukad, endast företagas å högst olåndiga marker. Sådes-produktionen utgör icke hufvudföremålet för jord-kulturen, utan omsorgen är förnämligast rigtad på foder-afkastning, hvilken är betydlig, så att de flesta år hö afsättes till kringliggande landsbygd.

I sådant afseende kunde således Stadens jord sågas rivalisera med jordbruket, men Kongl. Maj:ts

Befallningshafvande är dock förvissad, att sådant länder kringliggande landsbygd mera till nytta än förfång, dels genom de lårdomar uti en bättre jordbruksskötsel Stadens innevånare lemna, och hvilkas inslytande märkbart skönjes i Stadens grannskap, dels ock, emedan kringliggande allmoge, vid intråffande missvext å hö, uti Staden gemenligen åger en säker utväg till undsättning. I anseende till flere lokala omständigheter och allmogens bruk, att om Sommaren drifva sine kreatur till aflåge fåbodar, hvartill brist på bete vid hemtrakten nödgar den, vore det icke heller möjligt för Statsboerne, att ifrån landsbyggen erhålla den qvantitet af mjölk, som erfordras.

Lin odlas obetydligt; hampa och tobak alldeles icke, utan hemta de i Staden varande Tobaks- och Segelduks-Fabriker sina rudinaterier helt och hållet ifrån utrikes orter.

Antalet af Stadens innevånare, som år 1822 utgjorde 7,066 personer, har under de sistförflutna fem åren uppgått till:

1823	. . .	7,155	personer
1824	. . .	7,202	dito
1825	. . .	7,591	dito
1826	. . .	7,551	dito
1827	. . .	7,718	dito

Folkmängden har således under dessa fem år ökat med 652 personer, eller omkring $9\frac{1}{4}$

procent. Af de 7,718 personer, som den år 1827 utgjorde, voro 4,836 mantalsskrifne.

Under den period, som de sista fem åren innefatta, har konjunkturen för näringsarne icke varit sådan, att vålmågan kan anses vara i stigande. Hos de flesta har bemödandet snarare måst riktas derhån, att bibehålla hvad som under lyckligare omständigheter kunnat besparas, ån att samla något för framtiden. Tillfällen till förtjenst för den arbetande klassen saknas icke, och den fattigdom, som det oaktadt inom denna klass ofta förmärkes, bör för det mesta tillskrivas de talrika inflyttningarne från andra orter. — Medelpriset på dagsverken kan antagas vara 29 sk. 4 r:st. Banco,

De näringsfång, på hvilka Staden i synnerhet grundar sitt bestånd, äro handel och sjöfart, handtverkerier, fiske och jordbruk. Några Fabriker finnas väl ålven; men deras antal är för ringa, att Fabriksrörelse skulle kunna räknas bland Stadens hufvudnåringar.

Af nyssnämnde nåringar intaga handeln och sjöfarten första rummet.

Gesle, som redan länge ansetts för en af Sveriges första Handelsstäder, har isynnerhet varit bekant för sin betydliga export och fraktfart. Såsom skeppnings-ort, icke blott för provinsen Gestrkland, utan till väsendtlig del åfven för

kringliggande Landskap, och deribland i synnerhet den östra trakten af Dalarne, är denna Stad vigtig för flera vidsträckt Landsorter. De förnämsta produkter, som från Gelle afgå, äro jern och bråder. Här af hafva, efter ett medium för de fem sistförflutne åren, årligen till Utrikes Orter skeppats:

Stångjern	20,922	Skepp.
Manufactursmide	557 $\frac{2}{3}$	dito

Bråder (nästan utan undantag af 3 tums tjocklek) 18,556 $\frac{2}{3}$ Tolster.

Dessutom hafva, under de fem sistförflutna åren, per medium årligen utskeppats 2,990 $\frac{1}{2}$ tunnor Salt från nederlaget.

Till Inrikes Orter hafva, under nämnde fem år, per medium årligen afgått:

Stångjern	15,709 $\frac{3}{5}$	Skepp.
Manufactursmide	645 $\frac{2}{5}$	dito.

Af Utländska varor har införseln till Staden, under de sista fem åren, per medium årligen varit följande:

Salt, directe från Utrikes ort	18,141 $\frac{2}{3}$	Tunnor.
Rått Socker till förädling vid härvarande Sockerbruk, för det mesta från Utrikes orter, men till någon del äfven från Inrikes platser	145,480 $\frac{2}{3}$	Skålp.

Caffé, dels från Utrikes
och dels från Inrikes orter 46,349 $\frac{2}{3}$ Skålp.

Tobaksblad och stjelk för
hårvarande Tobaksfabrik d:o d:o 295,281 $\frac{1}{3}$ dito.

Af öfriga Utländska införselsvaror äro Ham-
pa och Linfrö de hufvudsakligaste. De mindre
betydliga quantiteter af Vin och Arrack, som
till Staden inkommit, hafva för det mesta an-
låndt från Inrikes orter.

Af Spannemål, hvarmed Staden till väsendt-
lig del förser de kringliggande Bergslagerne,
hafva per medium årligen från Inrikes orter an-
kommit 25,550 $\frac{2}{3}$ tunnor. Från Utrikes orter in-
kommo, år 1826, 4,692 tunnor, och år 1827,
25,190 tunnor. Brånvin har, efter ett medel-
tal för alla fem åren, från Inrikes orter årligen
ankommit till ett belopp af 26,860 kannor.

I allmänhet gäller, i afseende på Stadens
handel, den anmärkning, att värdet af importe-
rade Utländska varor är vida mindre än värdet
af exporten. Orsaken hårtill måste sökas deri,
att icke blott Stadens minuthandlande, utan åf-
ven invånarne i en del af de Landsorter, hvil-
kas producter skeppas från Gessle, icke köpa si-
na utländska förnödenhets-varor i denna Stad,
utan från andra Inrikes orter, åfven då sådant
är förenadt med en drygare kostnad. Gessle
Handlande, hvilka under deras Fartygs vidsträck-
ta sjöresor, lika väl som någon annan Stads,

åga tillfälle att ur första hand erhålla de Utländska varorne och således synas kunna, i afseende på lågt pris, tåfla med andra Städer, hafva, genom verkställda införskrifningar, sökt hit leda den ifrågavarande importhandeln; men hittills utan framgång. Detta bekräftar en af erfarenheten redan länge vitsordad sanning, att handeln och andra industrie-grenar icke lätteligen afvika från den riktning de en gång genom händelsen och vana erhållit.

År 1827 ågde Stadens innevånare 102 större och mindre fartyg, tillsammans innehållande 7,666 låster. Deraf begagnades till utrikes fart 56 fartyg af tillsammans 6,459 $\frac{1}{3}$ låster. Till inrikes fart användes 20 fartyg, tillsammans utgörande 782 $\frac{1}{2}$ låster, samt sluteligen fiskerskapets i och för deras nåring begagnade 26 st. så kallade Haxar eller Jagter, innehållande tillsammans 424 $\frac{1}{6}$ låster.

Under de fem sista åren hafva 24 fartyg, till ett sammanräknadt låstetal af 2,016 $\frac{3}{4}$ låster, blifvit vid härvarande tvenne Skeppsvarf dels nybyggde, dels förbyggde.

Oagtadt Stadens handel och sjöfart under dessa fem år således synas icke hafva saknat liflighet, hafva likväl dessa yrken under nämnde tid ingalunda lemnat sine idkare en emot deras bemödanden och risk svarande fördel. Man saknar ej exempel, att expeditioner, på hvilka be-

tydliga Kapitaler blifvit vågade, icke blott lemnat ingen vinst, utan till och med tillskyndat förlust. Grunden härtill igenfinnes i det låga pris, som på afsättningsorterna erhållits för de exporterade varorne, samt i den brist på frakter, som under senare åren varit en följd, dels af de Levantiska farvattnens osäkerhet, och dels af åtskilliga främmande Rikens Navigations-författningar, i hvilka likvål nu mera, genom Kongl. Maj:ts visa anstalter, betydliga modifikationer, till förmån för Svenska Fartyg, utverkats. Det är också hufvudsakligen hoppet om en blifvande lyckligare konjunktur, som, under närvarande mindre gynnande omständigheter, här bibehållit någorlunda liflighet i Skeppsbyggeriet och sjöfarten.

Handtverkerierne hafva i Gesele icke uppnått den tillvext, som man i förhållande till Stadens folkmängd och handelsrörelse borde kunna vänta. År 1827 funnos här 152 Verkstäder i 55 särskildta handtverk. Vid en anstald jemförelse visar sig icke blott, att flere af Rikets Städer, med betydligt mindre folkmängd än Gesele, hafva ett större antal Handtverkare, utan ock, att få Städer i Riket finnas, som icke, i förhållande till sin folkmängd, hafva flere Handtverkare än denna Stad. Det borde då med skål kunna förmodas, att det jemförelsevis ringa antal Handtverkare, som här finnas, skulle vara i goda omständigheter; men sådant är icke förhåll-

hållandet. Få af dem åga någon ringa förmögenhet. En del hämtar af sitt yrke endast en knapp bergning, och många befinna sig i verklig fattigdom.

Bland skålen hårtill torde, utom det stora antal oberättigade personer, som här sysselsätta sig med handtverk, bland annat böra räknas, att Gefle Stads Handtverkare icke kunna af den kringliggande Landsorten påräkna den arbetsförtjenst, som flere andre Städer åga af den, dem ongifvande Landsbygd. Af innevånarne på landet är det egentligen Ståndspersoner, som lemna Stådernes Handtverkare någon betydligare arbetsförtjent; och af sådane finnes i denna Provins ett vida ringare antal, än i de flesta öfriga Landskap i Riket.

Trenne Fabriker af betydighet finnas i Staden, neml. en Segelduks-Fabrik, ett Socker-Bruk och en Tobaks-Fabrik. Af deras tillverkningar, hvilka i godhet kunna jämföras med de bästa af samma slag, som inom Riket åstadkommas, har medelbeloppet under de fem sista åren varit följande:

Segelduk	51,676 $\frac{1}{2}$	alnar.
Socker	58,270	skålp.
Sirap	27,400	dito
Tobak	293,620	dito

Hit kan åfven hänföras ett, Staden tillhörigt, sammansatt Bränneri, Strömsbro kalladt, anlagdt å den till Staden donerade Testebo Bys område, en fjerdedels mil utöm Norra Tullen. Af denna inrättning hemtar Staden ej obetydligå inkomster, hvilka till det mesta användas för vålgörande åndamål.

Vid sistnämnde ställe har Staden åfvenledes en nyligen inrättad Husbehofs-Såggvarn, jemte en Tull-Mjölqvarn med 5 par stenar och sigt-inrättning. En annan Tull-Mjölqvarn, med 3 par stenar, år anlagd i sjelfva Staden.

De få öfriga Fabriker, som finnas i Staden, såsom ett Tegelbruk, ett Lin-Oljeslageri och en Spegel-Fabrik, åro icke af den betydenhet, att de förtjena här särskildt omnåmnas.

Strömmingsfiske, som från åldre tider utgjort en våsendtlig del af denna Stads rörelse, idkas af en särskildt borgerlig Societet, hvars medlemmar år 1827 utgjorde 118. Af desse fiskare, som här i Staden åro bosatte såsom Borgare, begifva sig, vid Sommarens början, de fleste, med sina hushåll, på egna fartyg, kallade haxar, till de i Norra Provinserne belågne Fiskehamnar, hvarifrån de om hösten återvånda med sin fångst. De öfrige fiskarene utöfva sitt yrke i Stadens skårgård, eller andra närgrånsande fiskehamnar. Medelbeloppet af den Strömming, som Stadens Fiskare under de sista fem åren årligen hitfört,

har utgjort 4,209 Tunnor. Medelpriset på denna vara har under samma tid efter markegång utgjort 10 R:dr i 1 sk. 2 rst. Banco för Tunnan. I den mån Strömmingsfisket för denna Stad är viktigt, såsom en af dess äldsta och väsendligaste näringsgrenar, är det bekymrande att erfaras, det detta yrke för närvarande har att kämpa med olägenheter, som icke blott hindra dess tillväxt och förkofran, utan äfven hota dess framtida bestånd. Dessa ligga dels i det fullkomliga beroende, hvori Fiskaren står till ågaren af den strand, der han idkar sitt fiske, dels i det, jemförelsevis till fordna tider, öfverdrifna belopp, hvartill arrendena för Kronans fiskehamnar för närvarande uppgått; såsom exempel hvarpå kan anföras, att för Trysunda fiskehamn, för hvilken årliga arrendet för några år sedan utgjorde 6 à 7 R:dr Banco, uppgick arrendesumman sistlidet år till 1,044 R:dr 16 sk. samma mynt.

Af mindre vikt än Strömmings-fisket, men likväl äfven af betydighet för Staden, är det Laxfiske, hvilket idkas så väl i Gefle-ån, som i den uti Stadens grannskap belägna Testebo ström; produkten deraf kan likväl icke med säkerhet uppgifvas.

I Gefle finnas ett Gymnasium och en högre Lårdoms-Skola, en så kallad Elementar-Skola (för ynglingar, som ämna ingå i handel eller andra nåringar), samt tvenne Vexelundervisnings-

Skolor, i hvilka sistnämnde 385 barn nu undervisas. Elementarskolan och den ena Vexelundervisnings-Skolan äro stiftade genom enskilda donationer af ådelsinnade medborgare, och vittna om en lika sållsynt som hedrande irikostighet.

Sjukvården skötes af en Stads-Physicus och en Stads-Chirurg, hvarförutan Provincial-Låkarer i Gestrikland samt en Bataillons-Låkare vid Helsinge Regemente här äro boende. Lånets Lazarett och Hospital samt Kurhus för Gestriklands och Södra Helsinglands Fögderier äro här förlagde.

Fattig-försörjningen i Gele är inrättad på ett sätt, att få Städer torde i detta älsceende åga företräde framför denna. Nämnde angelägenhet är uppdragen åt en Direction, och Uppsyningsmän äro tillsatte, som i Stadens särskilda delar inhämta kändedom om de nödlidandes verkliga belågenhet och vitsorda deras större eller mindre behof af understöd, innan sådant af Directionen meddelas. För Allmänna Fattigvården åtgå årligen omkring 10,000 R:dr B:co, som till stor del hemtas af Stads-Bränneriets afkastning.

Dessutom finnas ett Barnhus, ett Enkehus och en af Musik-Amatörer samlad Kassa för Pauvres Hontoux. Dessa stiftelser äro visserligen inrättade på en mindre skala, men verka dock hvar i sin mån fördelaktigt för sina välgörande ändamål.

Slutligen finnes i Staden en år 1824 inrättad Sparbank, hvilken redan utvecklat välgörande följder, och säkerligen skall blifva ännu mera gagnelig, i den mån dess nyttiga ändamål hinner allmänna inses.

Söderhamn, belägen i Södra Helsingland, vid pass en mil norr om Ljusne Elfvens utlopp i hafvet, har af Konung Gustaf II Adolph erhållit sina första Stads-privilegier. Dess trånga, af berg inneslutne, låge, längs efter en krokig Å, hvaraf Staden genomskäres, har lagt svåra hinder emot en ordentlig och regelbunden indelning af gator och kvarter, men Stadens innevägnare hafva dock icke sparat idoghet och kostnad både för Stadens prydnad och odling af dess stenbundna och oländiga jord.

De ågor, hvaraf Stadens jord bestå, äro alla uppräknade uti det Nådiga fundations-brevet af den 7 Sept. 1620, der det heter: "Wij hafve och Nådigst efterlätit Staden till utrymme och mulbete efterskrifne byar och holmar, neml. Ladugården fyra Gårdar, Tilje en Gård, Mora en Gård, Röösten fem Gårdar, Östanbro en Gård med samt omliggande skår, som äro Svartön, Skatan, Prestgrunden, Kalhararne, Skallgårdsundet, Lilla Kåningen, Sanderne, Stora Jungfrun, Tuppen och Enskår så ock en Wår och Kronans Ö, Faxholmen benämder, med dess tilliggande skog, deraf de Oss och Kronan, när deras frihets år förlupne äro, årligen skola ut-

göra Sextioen R:dr.” Dessa lågenheter äro skattade till $5\frac{3}{4}$ Mantal, men någon annan jordskatt, än de omförmåldte 61 R:dr, erlægges icke.

Den donerade jorden är på följande sätt disponerad:

Till Lönings-jord åt Presterskapet, Magistraten och andre Löntagare äro anslagne	36 Tunnl.	—
Till begagnande af äldre utaf Borgerskapet	168 Tunnl.	8 K:pl.
Af f. d. Gevärs-Fac- toriets Arbetare innhafves ännu	54 Tunnl.	—
För Stadens räkning utarrenderas	76 Tunnl.	—

S:a donationsjord 314 Tunnl. 16 K:pl.

Jemte denna jord, hafva Stadens innevånare så kallad sjelfägande och i köp, private personer emellan, gående jord, som, härledande sig ifrån dels sådane lågenheter, hvilka af närbelågne byar blifvit köpte, dels ock uppodlingar af Stadens högst oländiga mark, uppgå till ungefärligen 500 Tunnländ, och för hvilken jord, ågarne, utom den afgift, som till allmogen utgöres, erlægga till Staden en, i mån af jordens olika beskaffenhet, åsatt, samt af Eder

Kongl. Maj:t år 1819 nådigst fastställd årlig skatt, hvilken för det hela uppgår till vid pass 270 R:dr Banco.

De Borgare åter, som innehafva Borgerlig donationsjord eller så kallade Rotskiften, af hvilka hvarje innehåller 1 Tunmland $4\frac{7}{8}$ Kappland, skatta för ett sådant till Staden 1 R:dr Banco, och deltaga dessutom i Båtsmanshållningen, som för det öfriga år lagd på Borgerliga rörelsen.

Den, Staden underlaggde, vidsträckta trakt, är till sin naturliga beskaffenhet högst oländig. Detta oaktadt har likväl på odlingsbara ställen redan så mycket blifvit deraf upptaget, ätt uppmärksamheten nu måste snarare fåstas på bibehållande af tjenliga ställen för mulbete, öfver hvars otillräcklighet man klagat. Af sådan orsak äro icke heller odlingar nu mera tillåtna på andra vilkor, än att jorden skall efter vissa frihetsår återfalla till Staden, hvilket gjort, att några odlingar på de sednast förflutne 5 åren icke blifvit upptagne.

Den odlade jorden, hvaraf 10 Tunmland brukas i öppen åker, och det öfriga i circulationsbruk, skötes väl, och lemna i allmänhet god afkastning, dock händer ej sällan, att, i anseende till jordmånens sumpiga låge, såden skadas af nattfroster. Kryddgårdar och potatoesland äro uti stenbackarne med mycket arbete upptrutne, och förse Stadens innevånare med

deras behof af jordfrukter, och jemvål något till afyttring.

Stadens Folkmångd uppgår, enligt 1827 års Mantalslångd, till 1,502 personer, hvaraf 934 äro skattskrifne och 568 befriade. År 1822 bestod Folkmångden af 932 Skattskrifne och 449 befriade, eller tillhopa 1381 personer; således har Folkmångden de sista fem åren tillvext med 121 personer, eller vid pass $8\frac{7}{8}$ procent.

Att af denna, icke obetydliga, tillökning i Folkmångden draga slutsatser, i afseende på innevånarnes ekonomiska ställning, vore likvål förhastadt, ty vålmågan ibland Stadens Borgerskap är i synbart aftagande, i synnerhet hos Handtverkare och Fiskare. Ibland Arbetsklassen åter är vålmågan mera i tilltagande, och torde folkmångdens tillökning i synnerhet skett hos denna klass. Ett dagsverke betalas med 24 à 28 sk. Banco.

Stadens Handlande äro till antalet 31, men af dessa idka endast 13 rörelse, hvarvid 26 Handelsbetjenter och Bodgossar begagnas. De öfrige 13 äro mest fattige och af sig komne.

Till utrikes sjöfart hafva fem egne Fartyg, af tillsammans 28½ Låsters drågt, begagnats, samt inrikes 5 à 6 Fartyg om 95 Låster tillhopa, jemte Jakter och större Båtar, för transport af Bräder, Malm och Tackjern. Un-

Under de sista fem åren äro per medium
utskeppade:

699 Tolfter 3 tums Bråder och
59 Dito 2 tums dito
samt till Inrikes Orter förpassade:
2,637 Tolfter 3 tums och
74 Tolfter 2 tums Bråder,
75,065 Alnar Blångarns- och
165,443 dito Fodervåf,
89,547 dito Lårfter,
1,082 Lisp. Lin,
39 dito Garn och
209 dito Smör;

hvarförutan Stadens Handlande, enligt egne upp-
gifter, landvågen fört, dels på Stockholm och
dels på Upsala och Sala Marknader, åtskillige
slags våfnader, till ett belopp af 100,000 alnar
eller derutöfver, årligen.

Inkomne varor äro, per medium, ifrån Ut-
rikes orter:

2,574 Tunnor Salt och 308 tunnor Lintrö
samt ifrån Inrikes Orter:
5,854 Tunnor Råg,
3,771 dito Korn,
824 dito Malt och
1,183 dito Salt;
7,431 Skålp. Caffé,
11,695 dito Säcker;

2,127 Lisp. Rulltobak och
2,698 Skålp. Cardustobak.

På Stadens Våg har, efter enahanda medelberäkning, inkommit, till det mesta ifrån Bruken Woxna, Kilaforss, Swabens Verk, Furudal och Dahlsforss 10,119 Skepp. Stångjern och Manufactur-smiden, med hvilka Stadens Handlande likväl icke ågt någon annan befattning, ån att emottaga och afsända jernet, emot betingadt Kommissions-arfvode.

Handeln med bråder, som är ortens förnämsta produkt, hafva Stadens Handlande vål sökt att drifva på Utrikes platser, i synnerhet Medelhafvet, men dålig konjunktur med denna vara har snarare tillskyndat speculanterne förlust ån vinst. Man har derföre funnit större uträkning, att försälja trådvarorne inom Riket, i synnerhet på Gefle.

Af våfnaderne åro de gröfre tillverkade i Jerfsö och lärfterne uti åtskillige Socknar i gramskapet, men till det mesta inom Staden.

Stadens handel och de Handlandes vålstånd synes vara i aftagande, hvilket tillskrifves dålig konjunktur och intrång af Landthandlare.

Stadens Handtverkare åro, uti 20 särskildte handtverk, för närvarande 70 till antalet, hvar af 7 hõra under Hall-Rått och 65 under Skrå.

Gesällernes antal är 38 och Lårgossarnes 29. Af nämnde Handtverkare äro 12 utan allt arbete och de öfrige, utom en och annan vålmående, nästan allmänt torftige, hvilket jemväl torde synas af det missförhållande, som äger rum emellan verkstädernas och arbetarnes antal. Orsaken till detta Handtverkeriernes förfall förmodas vara ett oinskränkt antagande af Måstare och en utvidgad närings-frihet å landet.

Egenteliga Fabriker finnas ej i Staden, och af det förra Gevårs-Factoryets qvarstadsnade arbetare finnes nu knappt någon mera öfrig.

Strömmings-Fiske idkas af en egen klass, som åfven härstådes äger Burskaps-rättighet, hvartill åfven komma någre i obestånd råkade Handlande och Handtverkare. Fisket drifves dels med not och dels med nåt eller så kallade skötar. Det förstnämnde fiskesåttet, eller med not, har, i anscende till uppgrundningen af de fjerdar, hvaruti det verkställes, nu mera nästan alldeles upphört, och skötlisket har åfven i sednare tider starkt aftagit, så att, under de förflutna fem åren, hela fisket icke kan antagas högre än per medium 455 tunnor saltad strömming årligen, hvaraf 64 personer, som fiskerskapet för närvarande utgör, med hustru och barn omöjligen kunna lifnära sig och underhålla dyra fiskredskap och farkostar. Armodet ibland denna klass har också stigit ganska högt och de fleste äro fördjupade i skulder.

Emot denna märkbara aftyning uti de näringsgrenar, som borde utgöra och åfven förr utgjort Stadens lif, kontrasterar på ett fågnande sätt den idoghet och konstflit som ibland Stadens qvinnor är rådande.

Nåstan hvarje af de mindre förmögne husen liknar en liten fabrik, der åtminstone en, och stundom flere väfstolar äro i jemn gång, och på hvilka linne-, nåsduks- och rand-väfvar tillverkas till ej obetydliga quantiteter, som af Stadens Handlande och till en del af tillverkarnes sjelfve afyttras i Gesle eller på Elfkarleby Marknad. Förtjensten är väl ringa, men räcker dock till att lifnåra familjen, hvartill stundom en af sig kommen man hörer; och den största vinsten af allt är kanbånda, att barnen, hvilka till rullning, spolning o. d. användas, genom egen sysselsättning och mödrars exempel, uppfostras till flit, arbetsamhet och ordentlighet. Beloppet af de väfnader, som på detta sätt tillverkas, torde stiga årligen till 90,000 alnar. I anseende till det vanpris, hvaruti desse väfnader de sednare åren fallit, kan dock behållna förtjensten icke skattas högre, än till 2 sk. 8 rst. alnen eller i det hela 5000 R:dr Banco.

Uti en större Skola njuta äldre gossar undervisning i Christendomen och andra elementära kunskaper, hvarjemte en mindre Skola, genom privata bidrag och anslag af Stadens medel, blifvit inrättad, hvaruti yngre barn af båda könen undervisas efter den Lancasterska methoden.

Staden har ett Fattighus, hvaruti 6 à 7 fattighjon njuta ständigt underhåll. Dessutom erhåller ett visst antal fattige understöd i mat samt penningar eller spannemål.

I Staden finnes ett litet Sjukhus med några sängar för fattige eller med smittosam sjukdom behäftade patienter. Sjukvården bestrides af Provincial-Läkaren i Helsingland, som här är boende.

Stadens inkomster af Tolag, Hamn-umgålder, Jordskatt m. m., hafva de sistförflutne fem åren uppgått till 5,581 R:dr 10 sk. 8 r:st B:co.

Hudiksvall, belågen i Norra Helsingland, år å nyo affattad år 1824, dervid området för sjelfva Staden, till erhållande af nya tomter, blifvit anseiligen utvidgadt och åtskillige förändringar i anseende till Gatornes sträckning försäslagne, till vinnande i framtiden af en mera ordentlig Quarterens indelning. Enligt deröfver upprättad Plankarta, som, i anseende till yppad tvist om en yttre Rågång, ännu icke kunnat till Eder Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse anmålans, utgör antalet af tomter sammanräknadt 660, hvaraf likväl endast något öfver 300 äro för närvarande bebyggde.

Stadens Jord, likaledes å nyo uppmått och å Karta lagd, består af 458 tunneland gammal Ångs- eller Vret-Jord, som i circulation begag-

nas och till ungefär $\frac{1}{6}$ del årligen besås, och 170 tunneland Skog- och Betesmark, deraf likväl 450 tunneland utgöres af dels sårdeles stenbunden mark, dels kala och odugliga berg. Genom särskildte Kongl. Resolutioner på 1580- och 1590-talen äro de ågor och lågenheter, som tillhört Byarne Hudik och Wallen, upplätne till Stadens anläggning och dess innevänares begagnande, utan någon afgift eller särskildt föreskrifvet vilkor i afsende på dispositionen deraf; och hvilket ytterligare blifvit bekräftadt genom de af Högstsalig Konung Carl IX, den 11 Julii 1602, för Staden utfärdade Privilegier.

Af den Staden donerade jorden, innchar Borgerskapet, under namn af så kallade Borgare-Jordar, som af Magistraten utdelas . 144 Tunnl.

Civila Statens Löningsjord . . 53 —

Eccles. dito dito . . 13 —

Tjenstemån utom Stat . . . 4 —

Återstoden utgöres af fast eller så kallad sjelf-ågande jord . 244 —

Summa 458 Tunnl.

Vretskatt till Staden betalas: af Borgarejordar 5 R:dr och af egna jorden 1 R:dr tunnl.

Rotefrihets-afgiften utgår af all Stadens jord, med undantag af EcclesiastikStatens löningsjord.

Båtsmans-vacance-afgiften är deremot fördelad endast på Borgare-jordarne och till en del på Borgerliga rörelsen.

Huru den så kallade fasta eller själfägande jorden ursprungligen tillkommit, är med tillförlitlig visshet ej kändt.

Folkmängden i Staden utgjorde, enligt 1827 års Mantalslängd, 1762 personer, deraf mantalskrifne 1,109 samt underårige och från mantal befriade 655. Deremot funnos 1822: 1,652 personer, hvaribland 1,060 skattskrifne, hvadan folkmängden sedan den tiden ökats med 110 personer eller ungefär $6\frac{3}{4}$ procent.

Staden har 24 Handlande, med 22 öppna salubodar, och 67 Handtverks-mästare. Egentliga handeln drifves med så kallade Helsingevåfnader, bestående af buldan, segelduk, bolstervåf och gröfre lårster, lin, linnegarn, linfrö, smör, spannmål, salt, strömming, kram- och specerie-varor; och har blotta våf-försäljningen till det mesta på Stockholm, under sistförflutna 5:ne åren, per medium beräknadt, uppgått, enligt Tullkammarens uppgift, till 1,500,000 alnar årligen, oberäknadt hvad Allmogen sjelf af dylik tillverkning afyttrar, under sina resor till Sala och Upsala Marknader. Utrikes handeln har de sednare åren varit inskränkt blott till den, Staden åliggande, årliga Salt-import, och af sådan anledning de Handlande tillhörige sex större fartyg, af sammanräknadt 400 Låsters drägt, hufvudsakligen begagnade för inrikes sjöfart.

Så väl Handlande, som Handtverkare, i synnerhet de förra, åga i allmänhet god utkomst; men förhållandet är tvertom i anseende till den klass af Borgerskapet, som utgöres af fiskare, hvilkas antal uppgår till 136.

Så länge Strömmings-fisket — det enda som idkas — var gynnande, inbragtes derigenom betydliga summor; men i den mån, som det samma, under flera förflutne år varit mindre lönande, har också allmänna vålmågan inom nämnde klass aftagit, och de fleste af dem, som idka denna näring, äro nu mera fördjupade i skulder, vida öfverstigande deras tillgångar.

Sedan, vid Stadens enskildta Skola, Lancasterska Låromethoden år 1822 infördes, har antalet af fattige barn, som njuta fri undervisning, blifvit ökadt från 50 till 50; och har rum för denna inrättning under de förflutna 5 åren, med Högvärddiga Dom-Capitlets tillåtelse, hyresfritt fått begagnas i Trivial-Skolans byggnad.

Utom de åt Pastor, Comminister och Läraren vid nämnde Skola anslagne Boställen, dem Staden årligen underhåller, har Staden år 1824 inköpt gård till Boställe åt Rector vid den i Staden varande högre Lårdoms-Skola.

Uppå derom gjord underdånig ansökning, har Kongl. Maj:t i Nåder tillåtit särskildt Kurhus-

hus-anläggning i Staden för Norra delen af Länet, men hvilken ännu icke hunnit i ordning ställas. Emedlertid har Staden för detta ändamål, emot en köpesumma af 500 R:dr B:co, till Kongl. Lazarett-Directionen upplåtit särskildt gård, med dertill hörande tomt och åbyggnader, hvilka sednare, utom kök och rum för Betjeningen, lemna utrymme för Sjutton sjuksängar. Närmaste tillsynen öfver denna inrättning är uppdragen åt Stadens Läkare, som tillika blifvit till Kurhus-Läkare förordnad.

Fattig-vården är nu mera satt under styrelse och förvaltning af en särskild Direction.

Uti Staden finnes en Snus- och Tobaksfabrik och en Spegel-fabrik. Vid den förra som drifves med en Gesäll och 8 Gossar, har nåstlidet år tillverkats 500 skålp. Kardus-tobak, 1,144 lisp. Pråss-tobak och 32,000 skålp. Snus, hvilken tillverkning blifvit i värde ansedd till 9,898 R:dr 16 sk. B:co. Vid den sednare åter, som är af mindre betydenhet och skötes af ågaren utan biträde, har hela tillverknings-beloppet ej uppgått till mera än 211 R:dr 32 sk. nämnde mynt. Äfven finnes en i större skala anlagd Salpeter-Lada; men resultatet af de försök, som för tillverkning af Salpeter hittills blifvit gjorde, hafva utfallit till förlust för Delågarne.

Till förökade inkomster för Staden uppgjordes år 1825 ett särskildt förslag, hvilket,

efter derå erhållen Högvederbörlig fastställelse, nu mera tjénar till grund för afgifternas beräk-
nande. Enligt detta utgjorde Stadens tolagnåst-
lidet år 83 R:dr 7 sk. Banco, och inkomsterne
af Hamn-, Pål- och Prick-penningar samman-
räknadt 581 R:dr 18 sk. nämnde mynt. Våg-
penningar hafva inga influtit.

Särskildte prohibitive författningar, till för-
mån för någon af Lånets trenne Städer, finnas
icke. Gelle Slott å Landskansli och Kontor
den 15 Augusti 1828.

ERIC SPARRE.

J. Ringh.

J. G. Strandberg.

MARKEGÅNGS-TAXOR

uppå

nedannämnde

Ränte-Persedlar

uti

GEFLEBORGS LÄN

för åren 1825, 1824, 1823, 1826 och 1827.

	1823.		1824.		1825.		1826.		1827.	
	Gestrik-land.	Helsing-land.	Gestrik-land.	Helsing-land.	Gestrik-land.	Helsing-land.	Gestrik-land.	Helsing-land.	Gestrik-land.	Helsing-land.
	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.	Banco.
	R:dr	sk. rst	R:dr	sk. rst	R:dr	sk. rst	R:dr	sk. rst	R:dr	sk. rst
En Tunna Hvet.	8	32	9	16	7	24	8	16	11	6
En Tunna Råg med 4 kappar på Tunnan	6	24	7	6	6	24	7	8	10	2
En Tunna Korn dito	4	40	5	32	4	44	5	32	9	42
En Tunna Ärtor	6	24	6	6	6	16	6	12	8	36
En Tunna Hafra	3	20	3	28	2	32	3	18	4	37
En Tunna Blandsäd, Korn och Hafra	3	42	4	13	3	10	3	26	5	38
En dito dito Korn, Hafra	4	6	4	30	3	24	4	9	6	15
En dito dito Korn, Hafra	3	37	4	5	3	4	3	20	5	26
Ett Lisp. Smör	4	26	3	36	4	21	4	3	4	24
Ett Lisp. torrt Kött	2	8	2	2	2	16	1	42	2	2
Ett Lisp. Flåsk	4	—	2	38	4	12	3	36	3	24
Ett Lisp. Talg	4	—	3	36	4	12	3	40	4	16
Ett Lisp. Humbla	5	—	4	5	3	32	8	3	37	4
En Ox om 15 Lisp.	25	—	20	26	21	—	22	24	20	24
Ett Får	1	40	1	24	1	42	1	32	1	24
En Gås	1	—	1	1	1	—	1	1	1	—
Ett Höns	—	11	—	11	6	—	8	6	11	4
Ett Tjog Ägg	—	22	6	18	22	—	18	6	20	—
En Tunna Lax	—	—	31	44	26	32	27	12	31	40
En Tunna Sik	20	—	21	36	18	24	19	24	19	15
En Tunna Al	37	24	25	38	38	36	24	42	32	22
En Tunna Strömming om högst 14 Lisp.	9	24	9	16	11	—	10	16	8	—
En Tunna Laxöring	—	—	18	—	17	52	—	—	18	4
Ett Lisp. Id	—	—	42	—	—	38	—	38	—	36
Ett Lisp. torr Fisk	2	—	1	25	2	—	1	24	1	36
Ett Lass Hårdvalls-Hö om 40 Lisp.	6	16	7	16	8	8	7	16	10	8
Ett Lass Änges-Hö om 40 Lisp.	3	8	3	32	4	4	3	32	5	5
En Kärlva Halm om 2 Lisp.	—	9	—	9	10	6	—	8	4	12
En Tunna Skjälspäck	31	—	22	—	30	24	15	20	30	12
En Tunna Tjära	4	32	5	20	4	24	5	4	4	32
Ett st. Bjelke	2	—	—	—	2	16	—	2	2	16
Ett st. Jordeboks Sägstock	—	18	—	—	19	—	—	—	—	18
Ett st. Sägstock af Vinterkörnseln	—	18	—	—	19	—	—	—	—	18
100 st. Takspån	—	21	6	—	22	9	—	—	—	22
Ett Lass Ved af Tall	—	28	—	—	28	4	—	—	—	28
En Golf-Tilja	—	26	—	—	26	4	—	—	—	26
Ett Skepp. Bruksjern	14	24	—	—	15	8	—	—	18	12
Ett Skepp. Medeljern	13	—	—	—	13	28	—	—	17	12
Ett Lisp. Skattejern	—	14	10	—	14	10	—	—	17	16
Ett Ökedagsverke af en karl och 2 hästar	1	16	1	16	1	16	1	16	1	24
Ett Drängedagsverke	—	21	4	—	21	4	—	—	21	8
Ett st. Jordeboks- och Hjelpedagsverke af en karl och en häst	—	42	—	—	42	—	—	—	—	45
En Tollt Helbotten-bräder af Tall	6	—	5	—	6	24	—	—	6	4
En dito dito af Gran	—	—	3	16	4	—	—	—	3	40
En dito Halfbotten-bräder af Tall	2	40	2	32	3	4	2	40	2	32
En dito dito af Gran	—	—	2	—	2	14	—	—	1	44
En dito enkla bräder af Tall	1	32	1	4	1	40	1	8	1	36
En dito dito af Gran	—	—	—	42	—	43	—	—	—	44
En mark mjukt Rågbröd	—	1	6	—	—	1	5	—	—	1
En famn Björkved, 3 alnar lång, 4 aln. bred	3	24	3	8	3	32	3	10	3	14
En dito Alved dito dito	3	4	2	16	3	4	2	22	3	28
En dito Tallved dito dito	2	16	2	16	2	6	2	21	2	3
Ett Lisp. Talgljus, 7 på marken	6	—	4	30	6	—	4	32	5	28
Ett Skålp. gula Vaxljus	1	16	1	16	1	16	1	22	1	18
En Kanna Rotolja	2	5	4	2	2	8	1	38	1	36
<i>Soldat-Munderings-persedlar:</i>										
Ett st. Jacka	12	—	12	—	12	—	12	—	12	—
En Halt med prydnad	3	16	3	16	3	16	3	16	3	16
Ett Escharpe	1	8	1	8	1	8	1	8	1	8
Ett st. Hallsduk	—	18	—	18	—	18	—	18	—	18
Ett par Byxor af Vadmal	6	24	6	24	6	24	6	24	6	24
Ett par dito af Linne	1	36	1	36	1	36	1	36	1	36
Ett par Stöfletter	2	—	2	—	2	—	2	—	2	—
Ett st. Skjorta	1	14	1	14	1	14	1	14	1	14
Ett par Strumpor	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—
Ett par Skor	2	12	2	12	2	12	2	12	2	12

	1823.			1824.			1825.			1826.			1827.		
	Gestrik-land.		Helsing-land.	Gestrik-land.		Helsing-land.	Gestrik-land.		Helsing-land.	Gestrik-land.		Helsing-land.	Gestrik-land.		Helsing-land.
	Banco.		Banco.	Banco.		Banco.	Banco.		Banco.	Banco.		Banco.	Banco.		Banco.
	R:dr	sk.	rst	R:dr	sk.	rst	R:dr	sk.	rst	R:dr	sk.	rst	R:dr	sk.	rst
<i>Båtsmans-Beklädnad, så för Städerna, som för Landet.</i>															
<i>Utrednings-Persedlar:</i>															
En Kapprock eller Cavaj af blått Vadmal med dubbla slag, och stofferad med samma tyg, fodrad i litvet med blått Boij eller annat färgadt eller ofärgadt ylletyg samt i armarne med foderväf, med 2:ne knapprader öfverklädda knappar och arbetslön	11			11			11			11	12		11	12	
En Kappsäck af Segelduk, Skinn eller stark tyrskaftad Väf, lång 1 aln 20 tum, vid 2 alnar 12 tum, med 17 tuns bottnar i diameter fodrad med ordinaire foderväf samt försedd med snörhål och linor	4			3	16		3	16		4	22		3	22	
En nåckad Rya eller Ylletäcke	2	20		2	32		2	20		2	32		2	20	
En Hångmatta af Buldaa med Skothorn, Skär Linor och Kantser	2			2	24		2			2	24		2		
<i>Beklädnads-Persedlar:</i>															
En blå Vadmals-tröja	5	16		5	34		5	16		5	30		5	16	
En dito dito Väst med armar	4	24		4	24		4	24		4	24		4	24	
Ett par Vadmals Långbyxor	4	10		4	16		4	16		4	20		4	10	
En blå- och hvit-rutig Hallsduk		16			16			16			16			16	
En Hatt	1	42		1	28		1	42		1	27		1	42	
Ett par Läder-Skor	2	12		2			2	12		2	12		2	12	
Ett par Ullstrumpor		44			42			44			43			44	
En Skjorta	1	12		1	4		1	12		1	12		1	12	
En Släpklädning af Vadmal													10		
<i>Hemkalls-Persedlar:</i>															
En Tunna Spannmål, $\frac{1}{2}$ Råg och $\frac{1}{2}$ Korn	2	12		2			2	12		2			2	12	
Ett Lisp. Matvaror, bestående af $\frac{1}{2}$ kött, $\frac{1}{2}$ smör		44			42			44			43			44	
<i>Kongl. Lif-Regiments-Brigadens Dragon-Corps's Passevolance-Mötes-Persedlar:</i>															
Ett Lisp. Hårdvalls hö om 25 marker med bandet, väl bärgadt		9	6					12	3					17	6
En Tunna Hafra af minst 8 Lispunds vigt	3	32					2	44	3				5	40	
Ett Lisp. god Råghalm		4	6					5	3					10	
<i>Tågande Truppers underhåll, i anledning af Kongl. Kungörelsen den 27 Augusti 1816.</i>															
<i>En Mans Dagportion, bestående af 2:ne mål och desse åter tillsammans af:</i>															
2 marker mjukt Rågbröd		3			3			2	8				3	8	
1 mark Rågmjöl eller 5 marker Potatoes		1	4		1	5		1	4				1	10	
1 mark Sill eller Strömming		1	7		1	7		1	10				1	4	
$\frac{1}{2}$ mark Smör		1	4		1	4		1	4				1	4	
$\frac{1}{30}$ mark Salt															
<i>Och en Hästs Dag-Ration åter består af:</i>															
$2\frac{1}{2}$ kannor Hafra, à 63 kannor pr tunna		6	5		6	9		4	6				11	1	
10 marker Hö		3	9		4	4		4	5				5	9	
8 marker Halm eller 16 kannor Hackelse		1	9		1	9		2	7				2	10	